

Oblikovalcu slovenske besede Josipu Jurčiču

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 9.

V LJUBLJANI, 4. MARCA 1934.

KNJIGA 18

ZVITIN

ELO JUSTIN

JOSIP JURČIČ (lesorez)

J O S I P J U R Č I Č

PREDAVANJE ZA DEVETDESETLETNICO ROJSTVA

DR. RUDOLF KOLARIČ

1

Dolenjska je dala Slovencem znamenite može, može, ki so pogladi globoke korenine v slovenska srca. Pogledjmo si n. pr. samo Trubarja. Sleherni Slovenec bi se moral odkriti, če sliši to ime, ali če le vzame slovensko knjigo v roke in se spomni, da je prvo slovensko knjigo tiskal Primož Trubar. Bil je torej zares Primož, Primus t. j. Prvi, ki je ustvaril kulturo slovenske besede. Trubarjev ožji, velikolaški rojak Francé Levstik ni od Primoža nič manjši v svoji veličini in slavi. Tudi ta je bil čudovit mojster slovenske besede. Za njima ne zaostaja njun tretji rojak, zopet na svoj način velik in spoštovan slovenski besednik Josip Stritar. Kar z enega kupa so ti trije doma, iz ene iste velikolaške fare.

Nekake pičle tri ure zmerne hoje na vzhod, morda nekoliko na sever od Velikih Lašč pa so dne 4. marca 1844 na Muljavi pri Krki prinesle rojenice Josipa Jurčiča, četrtega oblikovalca slovenske besede in velikega zabavnika slovenskega ljudstva. Ko je bil sedem let star, je začel hoditi v šolo na Krko, pa mu ni šla; pozneje je vnovič poskusil in je šlo dobro, tudi v Višnji gori in na normalki v Ljubljani. L. 1857 je vstopil v ljubljansko gimnazijo in prvi razred dovršil z odliko. Zato so ga naslednje leto sprejeli v dijaški zavod Alojzijevičce in tako staršem odvzeli precejšnje ceme za njegovo šolanje. V Alojzijevišču je ostal do konca sedme šole. Potem je izstopil in se do končane gimnazije pa tudi kesneje preživljal s pisateljevanjem, s skromnimi honorarji za svoje spise, ki so izhajali pri Mohorjevi družbi in v Janežičevem Slovenskem glasniku.

Po maturi je šel na Dunaj, da bi studiral slovanske in klasične jezike. Preveč se je bavil s pisateljevanjem in tako nujno zanemarjal studij na univerzi. Sprevidel je, da dvema gospodoma ne more služiti. Pustil je učenje. A tudi pisateljevanje mu je premalo neslo, da bi mogel kolikor toliko dostojno živeti. Zato je rajši vstopil v uredništvo Slovenskega Naroda, ki so ga l. 1868 osnovali

DR. RUDOLF KOLARIČ

štajerski rodoljubi v Mariboru. L. 1870 je bil zopet na Dunaju, a proti koncu tega leta je odšel v Sisek in bil slovenski urednik jugoslovskega narodnega časnika *Südslavische Zeitung*. V sredi l. 1871 pa se je vrnil v Maribor in prevzel glavno uredništvo Slov. Naroda. Naslednje leto se je z listom vred preselil v Ljubljano. Tu je do svoje smrti l. 1881 urejeval in dostikrat sam pisal Slovenski Narod. Zraven pa je še pisateljeval.

2

Pripovedniški dar je Jurčiču že kot otroku vzbudil njegov ded, materin oče, ki je imel mladega Jožeta posebno rad. Pripovedoval mu je pravljice in pripovedke in mu z njimi netil živahno domišljijo. V Alojzijevišču mu je dajal učni vodja Jurij Grabnar, bivši pesnik slovenskega zbornika Kranjska Čbelica, več branja ko drugim gojencem, ker je spoznal v Jurčiču velik pripovedniški dar. Posebno močno sta vplivala nanj Levstikova spisa *Napake slovenskega pisanja* in *Popotovanje iz Litije do Čateža*. Iz *Napak* je Jurčič povzel nauk, kako naj piše, da

bo ljudstvu umljiv; zategadelj naj se uči jezika pri ljudstvu samem, ker le tam je slovenski jezik še čist in nepokvarjen. Tega Levstikovega pravila se je Jurčič zlasti v začetku svojega pisateljevanja zvesto držal. Pozneje je pod vnanjimi vplivi svoj jezikovni nazor močno spreminjal, a proti koncu svojega življenja se je povrnil k Levstikovemu načelu in pisal zopet preprost, domač jezik.

»Popotovanje iz Litije do Čateža« je bilo Jurčiču poleg poudarjanja preprostega narodnega jezika evangelij zlasti za snovi, ki naj jih slovenski pisatelj obravnava. S povestjo »Martin Krpan« je Levstik pokazal slovenskim pisateljem vzorec, kakšna bodi slovenska povest za ljudstvo. Nekoliko kasneje ko z Levstikom se je Jurčič seznanil z deli slavnega angleškega romanopisca Waltherja Scotta. Prebiral jih je noč in dan in ob njih pred vsem spoznal, kako naj ravna, da bo dobro izpolnil Levstikov slovstveni načrt. Spoznal je, kako naj združi Levstikove praviljične in narodno pripovedne motive z zgodovinskimi snovmi.

Še v eno šolo je šel Jurčič, preden je dozorel v snovno in oblikovno popolnoma samostojnega pisatelja. Za kratko dobo je namreč na Dunaju prišel pod vpliv Josipa Stritarja, ki je bil po sodobni Levstikovi sodbi »prvi slovenski estetični kritik, estetično najizobraženejši južni Slovan«. Pri Stritarju si je namreč Jurčič izpopolnil svojo pripovedno tehniko, t. j. način, »kako se zgodba zaplete in zopet razdrása«, da se izrazim po Levstikovo.

To so najvažnejši vplivi na Jurčiča. Ko je postal urednik Slovenskega Naroda, je bil toliko zaposlen z dnevnim delom, da mu je pisateljevanje bilo postranska reč. Zato se v tej dobi ni več razvijal in rasel. Zaradi razmer, v katerih je živel, sploh ni dosegel tiste stopnje, ki bi jo po svojih zmogljivostih mogoče dosegel. Najboljši njegovi spisi so izšli pred vstopom v uredništvo Slovenskega Naroda. Politika, s katero se je kot urednik moral ukvarjati, je ubila v njem precej pisateljskega daru. Tudi na njem so se do neke mere izpolnile besede, ki jih je izrekel veliki Goethe o nemškem pesniku Uhlandu, češ, »politik bo snedel pesnika«.

3

Obrnimo se sedaj k Jurčičevim snovem. Za roman in novelo mu je Levstik pokazal na šaljivega Ribničana, ki obide

križem svet, na gorenjske pripovedke o vojaških begunih, ki so se potikali po hribovih in šumah, ko so jih nasilno nováčili za vojsko, na rokovnjače in desete brate, zlasti pa na pripovedke o turških bojih. Te snovi so vse bolj ali manj zgodovinske. Slično je tudi W. Scott, ustanovitelj zgodovinskega romana, obravnaval zgodovino gorate Škotske. Zato Jurčiču ni bilo težko, združiti domačih snovi z romantičnim načinom Scottovega pisanja.

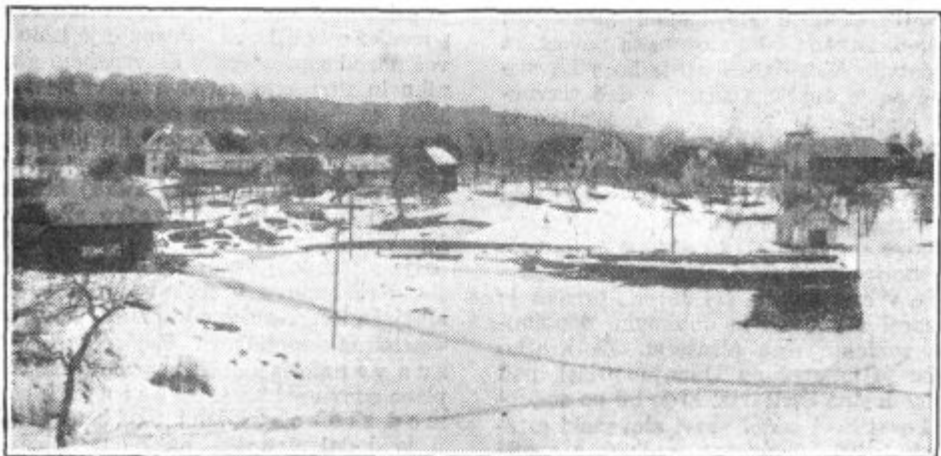
Jurčič je skoraj dobesedno izvršil Levstikov načrt. Po njegovem navodilu je začel najprej nabirati narodne pesmi, pripovedke in pravljice. Kot četrtošolec je priobčil v Janežičevem Glasniku »Pripovedko o beli kači«. Pozneje je izšlo še več narodnega blaga v Slovenskem glasniku in Stritarjevem Zvonu. V Novicah 1863 se je ljubeznivo oddolžil svojemu dedu za njegove pripovedke s »Spomini na deda«, t. j. »pravljicami in povestmi iz slovenskega naroda«. Tukaj beremo najprej znamenito pripovedko »Zakrapna Višnja gora, raztrgan žuženberk«, dalje »Pozimski večer na slovenski preji«, Križmanovo prerokovanje o kralju Matjažu itd. Narodne vraže so snov »povestici iz kmetiškega življenja« *P r a z n a v e r a*. Najboljša povest te narodopisne snovnosti pa je »*J e s e n s k a n o č m e d s l o v e n s k i m i p o l h a r j i*«, ki ji je dodal stranski naslov »Črtice iz življenja našega naroda«. Narodne vraže o polhih je dobil v Valvasorjevi zgodovini Kranjske, kar nam lepo dokazuje, da je tedaj Jurčič že prehajal od narodopisnih snovi k zgodovini, da se kaže tukaj že vpliv W. Scotta. »*J u r i K ó z j a k , s l o v e n s k i j a n i č a r*« (Povest iz petnajstega stoletja domače zgodovine) to lepo potrjuje. Tukaj se je Jurčič prvič popolnoma našel. V svojo povest je prav po Levstikovem načrtu zajel »turške boje«, zgodbo o prodanem grajskem sinu, ki so ga vzgojili za janičarja in ki se je na čuden način zopet povrnil rodu in domovini. Dejanje je postavil v domače dolenske kraje, v okolico stiškega samostana. Povest je imela izreden uspeh, ker je Slovenec videl v njej domačega človeka, ki ga je usoda zagnala v svet in privedla zopet nazaj.

Snov o novačanju in vojaških begunih, ki jo je slovenskim pisateljem tudi predlagal Levstik, je obdelal v »domači povesti iz prejšnjega (t. j. 18.) stoletja« v *D o m n u*, ki je po Levčevi sodbi poleg Sosedovega sina najboljša Jurčičeva povest. V povesti *Tihotapec* nam pod Levstikovim vplivom riše priljublje-

no tihotapsko strast Slovencev, ki je pogubila že marsikaterega mladeniča in gospodarja.

V Juriju Kobilí, izvorni povesti iz časov lutrovske reformacije, kjer je že nekoliko razširil Levstikove snovi, riše verske boje na Slovenskem v 16. stol. Ta povest in pa črtica Dva prijatelja sta izšli v knjižnem zborniku »Slovenska vila«, ki ga je Jurčič l. 1865 izdal kot osmošolec s tovarišema Fr. Celestinom in Fr. Marnom. V Vili je priobčil Jurčič tudi nekaj svojih pripovednih pesmi, tako znano pesem »Slovenski kres«.

Kloštrski žolnir«. V njej obravnava motiv tujca, ki pride kot inženjer v naše kraje, se tukaj zagleda v lepo slovensko dekle, umori njenega strica, kostanjeviškega opata, ki mu je noče dati za ženo, a ga naposled vendarle doleti kazen; sodi si sam. Zgodovinskega je v tej povesti prav za prav malo. Iz sodobnega življenja pa je zajel Desetega brata, prvi slovenski roman, ki je izmed Jurčičevih povesti po vsem Slovenskem gotovo najbolj znan. Pobudo zanj mu je dal Levstik v svojem slovstvenem programu in pa s svojim odlomkom Deseti brat, ki ga je priobčil v

Pogled na MULJAVO

Foto Dušan Ribnikar

V povesti Dva prijatelja se je Jurčič še bolj osamosvojil od Levstika. V sredino zgodbe je postavil žalostno ljubezen. Za smeh in šalo je kot osmošolec napisal tudi Vrban Smukovo ženitev, povest o duševnem revežu in posebnež čisto Levstikove zamisli. V čas slovenske zmage nad Turki pri Sisku nas vodi Jurčič v ljudski povesti Grad Rojinje. Tudi to dejanje je postavil v svoj domači kraj, v njem pa upodablja zločinsko nezvestobo žene in kazen za njen greh.

Povest »Grad Rojinje« je Jurčič napisal, še preden je šel na Dunaj. L. 1866, ko je živel na Dunaju, je bilo v njegovem pisateljevanju najplodnejše. Ob vsej revščini, ki jo je tam tolkel, je hitro in veliko pisal. Kar sopal je povesti v svet. V počitnicah, preden je odšel na Dunaj, je z očetom obiskal njegov rojstni kraj vas Jablanice pri Kostanjevici na Krki. V Kostanjevico in njeno okolico je potem postavil svojo, kakor sam pravi, »Izvorno povest iz 18. stoletja

Vilharjevem Napreju 1863. Kar se pa tiče zgradbe romana, se je Jurčič nekoliko naslonil na Scottov roman »Starinslovec«. Dejanje v Scottovem in Jurčičevem romanu je v bistvu isto in tudi nekatere osebe so si zelo sorodne. Sicer je pa snov vendarle tako domača, tako izrazito slovenska, značaji, zlasti kmetiški tako tipično naši, da je kljub vsem napakam, ki jih ima delo, vendarle Slovenec videl v knjigi Slovenca, kakor vidi svoj obraz v ogledalu. Knjiga je po izdaji Mohorjeve družbe postala prava — narodna knjiga slovenska, kakor pripominja profesor Prijatelj.

Na Dunaju je Jurčič pridobil za slovensko književnost Josipa Stritarja; najprej za novo izdajo Prešernovih Poezij, ki sta jih ob Levstikovem sodelovanju izdala l. 1866. Stritar je zanje napisal svoj znameniti uvod, Jurčič pa pripravil izdajo pesmi. Pod Stritarjevim vplivom je Jurčič začel pisati nov roman Cvet in sad. Stritar je celo glavna oseba v tem romanu (prof. Vesel). Ko pa

je dobil ostro Levstikovo oceno Desetega brata, je delo odložil za devet let; močno predelan je izšel roman l. 1877. V zgodovino nas zopet vodi Jurčič z ljudsko povestjo Golida, ki pravi, da jo je spisal »po resnični zgodbi« iz dobe, ko so se umikali Francozi iz slovenskih dežel. Kulturno sliko 15. stoletja pa nam kaže zgodovinska povest Hči mestnega sodnika, v kateri je upodobil boj med kranjskim plemstvom in probujajočim se meščanstvom. Vmes je napisal še vrsto manjših črtic, izmed ka-

Uredniško delo je Jurčiča močno odvracalo od pisateljavanja, ali ga vsaj oviralo. Kar je pisal v tej dobi, so vse drobnejše reči, ki tudi niso tako skrbno izdelane kot prejšnji romani in povesti. Povsod se kaže neka naglica in politično časnikarska tendenca. Tudi v jeziku te dobe. Pot podlistkarskega romana hodi Ivan Erazem Tattenbach (Slovenski Narod 1873), ki zajema snov iz znane zarote zrinjsko-frankopanske. Iz politične tendenčnosti v čisto pripovedništvo se je zopet dvignil v romanu

JURČIČEVA ROJSTNA HIŠA

Foto Dušan Ribnikar

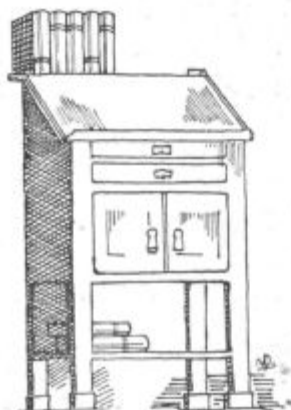
terih nas po svojem domačem humorju in ljudskem jeziku najbolj razveseljuje Kozlovska sodba v Višnji gori. V kmetiško svetajo v 16. stoletju oziroma v neposredno dobo po njej nas postavlja ljudska povest Sin kmetiškega cesarja, Miše Gregoriča, voditelja upornih kmetov.

Ko je pustil nadaljevanje romana Cvet in sad, se je lotil pod neposrednim vplivom Levstikove ocene Desetega brata pisanja svoje najboljše povesti Sosedov sin, ki ga je natismal v slovstvenem zborniku Mladika, drugem skupnem književnem podjetju s Stritarjem in Levstikom. V Sosedovem sinu nam je naslikal verno sliko sodobnega kmetiškega življenja na Dolenjskem.

Doktor Zober, v katerem je ustvaril človeka, ki je zavoljo osebnih življenjskih nesreč spet s seboj in svetom. Važnejše delo iz te dobe je zgodovinska tragedija Tugomer, za katero je vzel snov iz zgodovine polabskih Slovanov; dolgo časa se je z njo ukvarjal in jo naposled napisal v prozi. V verze jo je menda preli in ji dal končno obliko Fran Levstik.

Pač pa je v tej dobi zbiral gradivo še za marsikak roman in povest, jih deloma tudi napisal in priobčil, a končal ne več. Tako tudi ne Rokovnjačev, za katere je dobil pobudo zopet pri Levstiku. Rokovnjači so izhajali kot uvodna povest v novo ustanovljenem slovstvenem listu Ljubljanski zvon, kateremu je bil Jurčič z Jankom Kersnikom, Fr. Lev-

cem in Iv. Tavčarjem soustanovitelj. Napisal pa je samo enajst poglavij. Prav spretno je po Jurčičevi zamisli in v njegovem slogu delo končal Janko Kersnik. Zgodovinsko tragedijo *Veronika Deseniška* je Jurčič sicer dovršil, a ne več opilil. Smrt mu je prezgodaj iztrgala pero iz rok.

JURČIČEVA PISALNA MIZA
(zdaj v uredniški knjižnici »Jutra«)

Če na kratko pregledamo Jurčičeve spise, vidimo, da je v njih obdelal prav vse snovi, ki jih je za roman in novelo pokazal Levstik v svojem *Potovanju*. Pod Scottovim vplivom si je razširil snovi v najrazličnejše dobe slovenske in slovanske zgodovine, zagrabil pa še sodobno življenje, ki je tudi tedaj nudilo dovolj zanimivih snovi. Reči moremo torej, da je bil Jurčič v svojih snoveh vsestranski.

4

Kratko si odgovorimo še na vprašanje, kako je Jurčič gledal in oblikoval svoj svet, svoje junake. Po naravi je bil realist, človek, ki gleda stvarno, brez zanešenjaštva in idealizma. Živel pa je v čisto romantični dobi. Zato se mešata v njem oba pravca. Romantičnost se kaže pred vsem v njegovih zgodovinskih in narodopisnih snoveh, dočim ljubi realizem v prvi vrsti sodobne, socialne snovi. V oblikovanju značaja pa Jurčič po večini sledi Levstikovi in splošno realistični zahtevi, naj se nastopajoče osebe označujejo same s svojim govorjenjem in delovanjem. Kakor je sodobni nemški pesnik Otto Ludwig poudarjal razliko med Schillerjevim idealizmom in Shakespearejevim realizmom ter se poglabljal v Shakespearejevo tehniko, tako je pri nas Levstik proti Stritarjevemu idealizmu poudarjal realizem slovenske-

ga kmeta in Jurčiča neprenehoma nanj opozarjal. Jurčič sam pa se je tudi poglabljal v Shakespeareja. Sploh se je rajši držal golih dejstev in zavračal vse fantastično in pretirano. Vendar pa je slovenskega kmeta, katerega je edinega resnično poznal, risal preveč z lepe strani. Njegovih slabih strani ali ni videl, ali jih ni hotel prikazovati. Najbližja resničnemu življenju je povest *Sosedov sin*, zato je tudi najboljša. Kot realista se kaže Jurčič tudi po ideji borbe med plemstvom na eni in meščanskim oziroma kmetijskim stanom na drugi strani, ki jo pogosto srečujemo v njegovih zgodovinskih spisih.

5

Jurčič je bil pri Slovencih največji pripovedniški talent. Poleg neštetihih novel in povesti je dal Slovencem tudi prve romane in prve tragedije. S tem je izpopolnil slovensko slovstvo v njegovih vrstah in oblikah. V nekaterih spisih pa se je celo močno približal sodobni svetovni literaturi.

O ROJENICAH

JOSIP JURČIČ

Rojenice so bile modre žene, ki so hodile po svetu, najrajši po dve ali več vkup. Glasile so se le tam, kjer so dobili kakega novorojenega otroka, in so prerokovale njegovo prihodnost.

Prišlo se nekoč dve k hiši, kjer so ravno dobili majhnega dečka. Prva pravi: »Obesi se, preden bo star devet let!« Starši pa poprašajo drugo, kako bi se moglo obvarovati, da bi se fant ne obesil. Odgovori: »Ako ga navadite, da bo rekel pred vsakim delom: sveti križ božji! mu ne bo škodovalo.«

Fantič je odrasel, in ko je jel govoriti, so ga navadili starši, da je rekel pred vsakim delom omenjene besedice. Ako je začel jesti, je rekel: »Sveti križ božji, jaz bom jedel.« Ako je šel spat, je rekel: »Sveti križ božji, jaz bom pa sedaj spal«, itd.

Ko je bil osem let star, je začel pasti krave. Neko jutro pravi po navadi: »Sveti križ božji, jaz bom pa krave gnal na pašo.« Ko je pasel, je stal pri ognju kakor drugi pastirji. Naenkrat mu pride nekaj v glavo, da gre proč rekoč: »Sveti križ božji, jaz bom pa trto uvil.« Res odreže brezovo šibo in uvije trto.

Ko je uvil trto, pravi: »Sveti križ božji, zdaj se pa obesim!« in res zleze na brezovo vejo, se priveže in spusti dol. Dolgo se vije in krči, nazadnje se pa trta utrga, in pastir pade na tla.

Rojenične besede so se morale spolniti, pa ker se je bil pastir od mladega navadil z Bogom začeti vsako delo, mu tudi ni moglo škodovati, ko se je bil obesil.

JURČIČ V SREDNJEŠOLSKIH ČITANKAH IN ŠEKAJ

DR. ANTON DEBELJAK

Najzgodnji moj spomin na Jurčičevega Jožka sega v preteklo stoletje, ko sem premagoval prve težave, ki jih črke pripravljajo učencu prvega razreda osnovne šole (»popoldne ta mala« smo rekli najnižjemu oddelku na dvorazrednici, naslednji so bili; zjutraj ta mala, popoldne ta velika, zjutraj ta velika, da ne omenim nedeljske šole, nastavljene na četrtek).

Čitali in menda na pamet smo se učili pesemco Junakov grob, objavljeno l. 1919. pri Tiskovni zadrugi v Zbranih spisih. Celih 40 let so mi brneli v ušesih verzi:

Visoko na linici mamka sloni,
njen sinek po dołu kobilo lovi;
Oj, pusti mi, luca, zelenkasto brav,
glej, turških kónj videti mnogo je glav.

Kakor so na nekega mojega znanca nad vse romantično učinkovale v Sienkiewiczovih romanih slovanske izposojenke kot molojci, odoleti itd., tako so meni mlakavo zvenele besede: luca, zelenkasta brav. O poslednji še danes prav trdno ne vem, ali pomeni zelenkasta žrebeta ali pa nemara pašo.

V gimnaziji smo Jurčiča požirali, da je bilo veselje. Sošolec M. K., danes profesor risanja, mi je ondan priznal, da so bili Jurčičevi pripovedni spisi zanj redko razodetje, najsvetlejši vtisk iz mladih let. Zategadelj smo mnogi kar osupnili, ko smo čuli, da naš tovariš osmošolec Tine ne pozna nobene Jurčičeve povesti; čudni tiček je prišel med nami v pregovor kot amuzičen banavz, ki bo kdaj po vsej priliki kvečjemu za paragrafsko službo. Tako se je tudi zgodilo.

Kako bi dandanes nekdanji navdušenci dojemali Jurčičevo pripovedno umetnost, ako bi se na novo poglobili vanjo? Vsi umotvori ne bi enako čilo delovali kakor nekoč, dasi bi prvovrstna dela menda ne naletela na gluha ušesa. Dobé se pa tudi taki naobraženci, ki se jim je avtor kmetjskih pravljic precej odtujil. Tako mi je nedavno pravil dr. A. P., da mu muljavski rojak ze ni več po gođu. Je li zares povsod zastarel? Mislim, da ne. Vzemite n. pr. »Črtice iz življenja političnega agitatorja« (1868), pa sprevidite, da je njegova oznaka italijanskega značaja sveža in sodobna, kakor da je zasnovana včeraj. Na kratko jo posnema pozneje uvod povesti »V vojni krajini« (1872), kjer te sreča znamenito Wilsonovo geslo: samoodločba narodov.

DR. ANTON DEBELJAK

Kaj pa je prešlo v srednješolske čitanke iz Jurčiča? Poleg celotnih del, določenih pred vojno kakor poslej za obvezno domače štivo, je vsebovala Westrova Čitanka I. črtico »Kako je Katarjev Peter krompir kradele, medtem ko nova Čitanka (Bajec-Rupel-Sovre-šolar) iz l. 1931. ne prinaša nič. Westrova čitanka II. je nudila humoresko »Kozlovska sodba v Višnji gorici«, narodno pravljico »O beli kačici« in »Prerokovanje o kralju Matjaževu«, ne glede na dramski prizor »Krljavelj in deseti brate« v Govekarjevi prireditvi. Njena naslednica iz l. 1932. (Bajec-Kolarič-Rupel-Sovre-šolar) je vpletla v niz svojih sestavkov skraćeno »Kozlovsko sodbo« ter epizodo »Krljavelj in morski strah«.

Westrova Čitanka III. je ponatisnila pred vsem orise in opise: Trgatev, Krljavljeva koča, Slovenska božja pot, Kres pri Slovencih; nadalje prizor iz drame Veronika Deseniška, narodno pripovedko Deklica in pesoglavci, nibelunške kitiče Praznik posvečuj in večji odlomek iz Jurija Kóžjaka: Turki na Muljavi. Razen tega stoji tu Debelčevo pismo: J. Jurčić — umrl.

Wester IV. daje dva prizora iz Tugomera, povrh pa Levčeve Spomine o J. Jurčiću. Toda Grafenauerjeva priročnika za V. in VI. razred nimata nič o našem godovniku, zato pa najdeš v VII. r. novelo Hči mestnega sodnika in v VIII. Telečjo pečenko.

Vzorci so torej tako izbrani, da dijak iz njih spoznava — izvzemši novinarsko smer

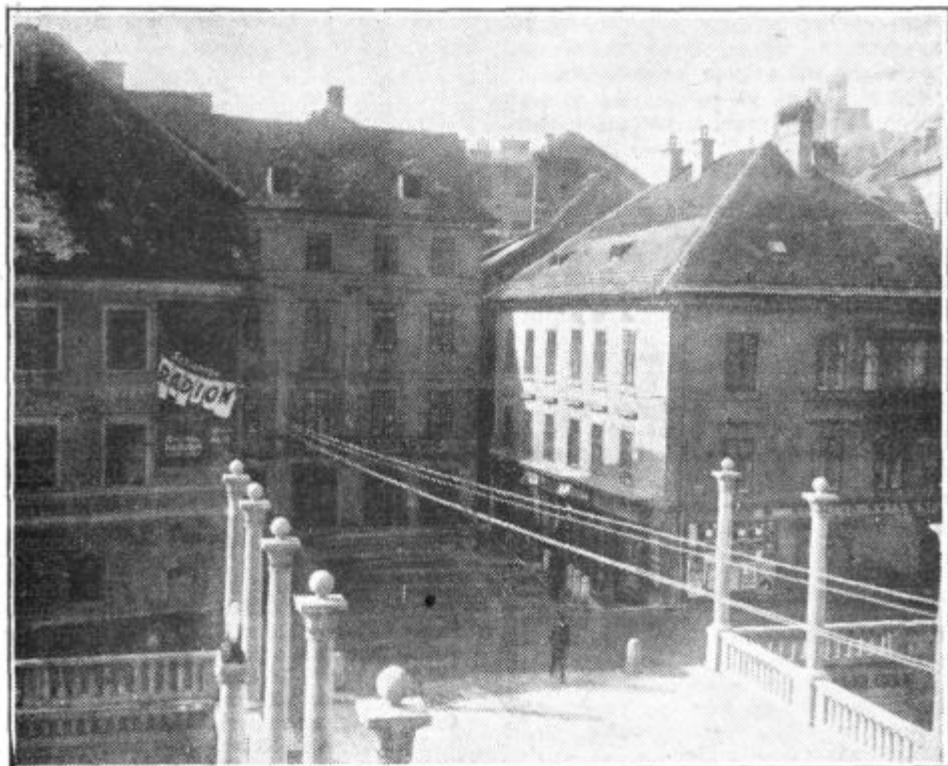
— vse panoge Jurčičevega udejstvovanja: stihotvorstvo, povest, dramo, nabiranje narodnega blaga.

★

Nekaj pa je pri našem slavljencu, kar bo vedno privlačilo marsikoga: pristna kmetška govornica. Posneta je tako daleč, da v folklornih sestavkih in tudi sicer na prilično rabi onikanje: Ded so sedeli... Pri-povedka O bogatem kmetu in njegovi hčeri se končuje prav po stari šegi: »še dolgo let sta živela skupaj, veliko otrok imela

V prevodu bi ta kleni in samonikli jezik bržkone utrpel dokaj izgub. Mogoče je to kolikor toliko vzrok, da se Jurčič ni kdo ve koliko prevajal. Vendar je Deseti brat izšel v nemščini (o tem Lj. Z. 1886), Telečja pečenka se menda nosi na mizo tudi v češčini, neko drugo delo pa v angleščini.

V prostonarodnem slogu so obilni med-meti in vzkliki. Vzemite Krjavljevo pripo-vedovanje: V jamboru nekaj pravi, vrr, vrr, vrr! in z nogami pravi: comp! comp! comp! Prvič je rekel štrbunk! drugič pa se je sli-šalo; štr-bunk!

JURČIČEV TRG V LJUBLJANI

Foto Dušan Ribnikar

in dobro jima je bilo. Meni pa sta dala iz orehove lupine jesti, iz rešeta piti pa z lopato po riti.«

Obzirnejši je v svojem osebnem besed-lu, n. pr. Med dvema stoloma: »Starec pride povedat, da jima uže solnce sije v...« Evfemizem ali polepšico zaslediš v Telečji pečenki: neimenljivi del telesa. Ali pa: Da si jezo ohladi in pa (e, saj veste zakaj!) — mora Bitič iz izbe za čas ven.

V Jurčičevi dikciji se dr. Tomišku raz-odeva »brhka svežost in čistoča našega je-zika, ki se z njo — se mi zdi — ne more meriti noben drugi moderni jezik« (Lj. Zv. 1923). Zato je isti kritik svetoval nekoč Hrvatom, naj čitajo Jurčiča, ako se name-ravajo upoznati z našo govornico. Podobno je napolnil med vojno nekatere inorodce.

V Telečji pečenki: Jes-Marija! v Bel rut! Jezes! drugod: Jèdet, jèdeta! (Ob teh okrnjenkah sem se domislil svetolucijske interjekcije: temeneša! t. j. v tem imenu Jezusa). Vrban Smuk se roti: Tri sto co-prnih bab! buzarada, buzaraca, buzarona!

Enakega izvora so elipse ali nepopolni stavki: Strela božja ga naj (udari)! Naj bi ga zlodej (Hči m. s.). Ta bi bila (dobra) v Telečji pečenki.

Svojevrsten poudarek, kakršnega ne pomniti iz nobenega drugega jezika kakor iz našega, obstoji v ponavljanju pomožne-ga glagola in zaimenskega predmeta: Še te bom zaznamoval in te bom (Hči m. s.). Saj sem ga jaz presekal, polnoči sem ga (Deseti brat). Pipa je nekateri mehurček tobaka prevlekla in ga je... Lase bi ti

populil in bi ti jih (V. Smuk).

Iz ljudskih ust so vzete zveze kakor: kozlovska zver, kačja zver, turška duša (Turek). Ob pridevniku naj postojim še pri zamenjavi (hypallagé): krompirjev tat, krompirska kradnja, kar nahajamo že pri Fr. Levstiku, ki je po Prijateljjevih besedah rodil Jurčiča.

Pri samostalniku kot povednem prilastku se v ljudskem jeziku ne rabi členek kot: Prišel sem na svet otrok, berač (Tavčar, Visočka kronika, 256). Podobno stiški pripovednik: Sumerek bi bil stal mož, meščan... Poznali so ga moža, ki je bil prepičan (v Levčevi izdaji, Grafenauer ima: kakor moža).

Dolenjska šegavost se zrcali v premnoгих rečenicah: Kožo svojega rojstva naprodaj nosi, na misel mu smukne, vzame pot pod noge (Kotarjev Peter), Flere Krivostegno je znal coprati, da so zdravi obolevali, bolni umirali (Kozlovska sodba). Bra-da, kakor bi jo bile miši vkup znesle; dostikrat jed s svetim križem osolim in s figo zabelim; ko bi se hotela moja pipca goniti, bi imela take mlade, da se devet tvojih skrrije (V. Smuk). Z drogom so Turkom črepine merili (J. Kozjak). Zgledi bi se dali na dolgo raztegniti.

Po ljudskem vzoru rabi Jurčič po dve soznačnici ali vsaj sorodni besedi. Takšna oratio bipartita nastopa nešteto-krat po vseh spisih, zlasti iz ust preprostega človeka. Izraza sta pogosto spojena z aliteracijo, če že ne z ujemo ali rimo. Nekoliko primerov nam podari »Hči mestnega sodnika«: pravde in razpori, prepir in pravda, družabno in državno, križi in težave, naravnost in očito, čisto in golo sam, tatovi in tolovaji, terjati in tožiti, vaša volja in vednost, nori in gori za Vas, pogleda in pripovedovanja vreden, strme-nje in strah, temá poetov in pravičarjev je že to storilo; mrzla mokreča megla, kri-k in vik, hrup in hrup, prevzetan in ošaben.

Druge sem nasumkal iz »Vrbana Smu-ka«: porivati in potiskati, pogoditi in zgo-voriti se, strezniti in spametovati, trden in močan, žvenk in cvenk, kruljav in pokve-čen, bradat in kosmat, zmršen in razkuz-man, pameten in moder, nadložen in re-ven, preplaš(č)ariti in prepehariti (primer-jaj gorenjsko poslovico: dekle je moža na pehar dobila. Pod obleko si je navezovala na trebuh pehar, hotoč obuditi vero, da je blagoslovljena), ko blisk in vrisk jo po-piham domov, zadrgniti in zavezati, pre-pipati in ošlatati, barantija in zamena, šti-mati in ceniti, pripraviti se in zmerjati, hr-kati in kašljati, umétalni in ubrisanih glav, pomikastim in potrese-m, gola in bosa moš-nja, srd in togota, se priveri in priduši, uka in vpije, povešen in pobit, nalšpan in preprečen, kaj se bosta rigala in smejala! kihanje in roganje, potreščina in nadloga.

»Telečja pečenka«, ki prikazuje nemšku-tarja in zato vsebuje več tujk nego kateri drugi zasnitek je v tem pogledu bornej-ša. Evo nekaj take bere: kletarica in krč-

mar, vino in voda, šuntarji in puntarji, va-riti in cmariti, vesela in vrtava hišna, če-meren in kisel, pameten in razumen, gola in prava resnica, sohiden in pameten, hla-stno in brzo, sluga zakona in javnega reda (policaj).

»Kozlovska sodba«, odlična po odvetni-škem slogu, namreč blago zveneči mnogo-besednosti, je precej založena: zaslomba in podpora, lakot in požrešnost, lenoba in ne-márijivost, bogaboječ in pravičen, ubiti in moriti, poskoči in zavriska, milost in pra-vica, preglavice in križi, pričkatati se in pu-liti, um in pamet, visoka in častita sodni-ja, reve in težave, edinost in složnost.

»Kotarjev Peter« nam lahko postrže s tem blagom: brzo in hlastno, šibek in ne-močen, mučiti in trpinčiti, razbrati in do-ločiti, v les nazaj zaviti in zabit.

Odprite kar na slepo katerokoli drugo knjigo, pa boste čitali: veter je pihal in piskal, ohol in prepričaj, bič in batina, obirati in opravljati, davek in desetina.

V prstonarodni navadi imajo korenine vsekakor tudi pleonazmi — morda so po-sneti ponekod po nemščini — kakršne za-vrča Breznikova Slovnica III., str. 157. Evo jih nekaj: Iz mesta (ven) na hrib, zbere obrvi (vkup), bo šla (ven) na sprehod, samo (tja) do drevja idi, vzpela se je (kvišku), vojska se je skidala (vkup), šel je od krdela (proč).

Nemara so enakega izvora besedne pre-obilice kakor: malo pisemce, majhna mi-zica, malo okence. V Levčevi izdaji so ve-činoma nadomestene s pridevniki: droben, boren in podobno.

Jurčič je kakor malokdo obogatil besedišče pisne slovenščine. Kdo bi naštel iz-raze, ki jih Pieteršnikov slovar zvrča na edinega Jurčiča! Taki so: motoborež, meul se vrtoglav, izhlapišče, v oči drezati, obrisje, napotni ljudje, nepokojniki, priklopa-ti in pritolči domov, maščica, dolgoprstnik i. t. d.

Koliko neizrabljenega gradiva pa sploh ni prišlo v Pieteršnikovo zakladnico! Samo peščico dokazov: očemeriti, gladkojezi-čen, hitrojezičen, cukrnina, vesela kaplja (vino), stalo (postojanka), rezek (reženj, rezina), star kramp (psovka možu), na dež se naredi, klavzati (kljusati), delopust (lenuh), božji (pobožen), šnopec (žganje), obrisati se za kaj (izgubiti), prekanjeni (prekleti) denar, brnjavs, primuzniti (na-muzniti) se, pregoljufati, prepehariti, pok-fanast (iz pakfonga), žlojdra, gosposki trakovec, gorečnjak, žgano ali žgano vino (žganje), kovati koga (pestiti), spodreca-ti koga (zagosti jo), močeradna žival, kon-ci (na koncu) vrta, šklopot konjskih kopit itd. Poleg tega bi se dobilo neko število hrvatizmov: brojiti, opravdati, dolbkom poln, polagano, majka.

Skratka, če bi se kdaj sestavljali še po-polnejši Thesaurus linguae slovenicae, bi bilo treba pazno in pomnjivo prerešetati vsi Jurčičevo zapuščino.

PISMO
 ŽUPNIKA
 IN
 ZGODOVINARJA
 IVANA
 VRHOVNIKA

IVAN VRHOVNIK

*Velepoštovanai gospod
 uradnik!*

*Vaši želji bi prav rad ustreget,
 a žal moram prienati, da z Jurčičem
 nisem bil v bližnjih stikih. Od njega
 nimam drugega kakor lastnovinski
 podpis na neki knjigi, ki jo je moj
 prijatelj kupil zame na dražbi
 Jurčičevih knjig.*

*Pred leti — morda jih je že minilo
 več tedaj 20 — sem nagovoril prelata
 Zupana, naj bi se obrnil na Jurčičeve
 sodilce duhovnike po prepovedi za nje.
 gov življenjepis. Vsi so se odzvali s
 svojimi spomini. Tuar sem uradil
 in pripravil za nalogo, a prelato*

Quod non ga se nabranil. Zdej
prošiva v njegovih slovesnem naklad.
nici.

Jurčičeve slike nimam. Prava
je lutka, ki jo je objavil dr. Stöbinger
v vrsti slovenskih knjigovodstev.
Prad par leti se je jala ustrezati
namesto nje slika, predstavljajoča
večto rok. gospodično Helene Bawel-
kove Martina Bawelka. Gospod
Gabro sem dobival s pričami, da
se moti. Tko bi bila ona slika res
Jurčičeva, bi jo bila golina Helene
gotovo porabila pri dvabratni izdelavi
Jurčičevih nakladov, pa je ni.

Če bi se motila našla? V pošten pri-
kopajo: Levčeva zapuščina v mestnem
arhivu, Šublj, Kersnikovi, Julij
Polac, zapuščina prof. Aug. Westra.

Podpirani je imel slike Jurčičeve matere,
ki jo je posodil najsi golini Helene: Zal.
da me je ni vrnila.

Na vidiku je Jurčičeva slika. Vesa-
line se je bogato opravljena, dostojne
tovarišice dostojnih priložnosti.

V splošnem posredovanju

V Koleniji 16. 2. 04

redani
Karl Bohner

O SLOGU IN JEZIKU »DESETEGA BRATA«

PROF. STANKO BUNC

Iz vsakdanjega občevanja z najrazličnejšimi ljudmi vemo, da ne izražamo vsi svojih misli in čustev na povsem enakšen način in ne z istimi izrazi, ampak nehote zapazimo, da se delavec drugače izpoveduje kot inženjer, da jo kmet drugače zavije kot duhovnik in ta zopet ne tako kot obrtnik, da se meščan zaveda svojega »boljšega« govora, dočim jo gorjanec useka po svoje; primorski ribič rabi kopico izrazov, besednih primer in rekel različnih od planinskega pastirja, ki zopet drugače razkriva svojo dušo kot kmet planjavec. Iz opazovanja poedinih zastopnikov najrazličnejših slojev človeške družbe spoznamo, da sleherni stan, sleherni socialna plast ima svoj način izražanja.

Dogaja pa se tudi, da en in isti človek pod pritiskom novih razmer in pod vplivom nove okolice, v katero ga je postavilo življenje, spremeni svoj način izražanja in ga skuša prilagoditi novim potrebam; kmet se sili z inteligentom po gosposko, a izobraženec se trudi z njim po kmetsko; slavnostni govornik začne v zanosu elkati, na banketu se razkazuje v osladnem patosu cvetličnega jezika, v pogovoru s tujcem pa meša v svojo govornico besede njegovega jezika. Na podlagi tega pripisuje znanstvo jeziku štiri vloge ali funkcije: komunikacijsko ali konverzijsko, govorniško, znanstveno in pesniško.

Nešteto oblik ima naš govor v mnogostranskem sodobnem duševnem življenju kulturnega naroda. V slehernem poklicu in v različnih potrebah se človek na drug način izraža, kajti jezik, ki je izrazno in občevalno sredstvo številnih panog duševnega življenja, mora ustrezati danemu namenu.

O piscu, ki tako obvlada jezik, da se vsaka oseba v vsem svojem delanju in nehanju izraža na sebi primeren in namenu ustrezajoč način, pravimo, da je mojster jezika. Tudi naš slavljenec pisatelj Jurčič je

klasik besede

kakršnega se najlepše kaže v svoji največji in najboljši ustvaritvi, v »Desetem bratu«.

Slog ali stil t. j. način izražanja misli in čustev te zgovorne kmetske povesti, tega prvega slovenskega romana z bogatim in zapletenim dejanjem, ki sega v različne plasti naroda in se pleče okrog misli in src, okrog dejanj in nehanj vrste človeških parov in takih samskih tipov in originalov, kot so Dolef, Krjavelj in Deseti brat, narisanih na podlagi skrbnih in podrobnih studij realnih tipov iz pisateljevega rojst-

Prof. STANKO BUNC

nega kraja, je zrcalo duše, čutenja in mišljenja slovenskega podeželskega okolja.

V romanu imamo v glavnem samo dve plasti človeške družbe: kmetski proletariat, preproste ubožce, ki se zbirajo v krčmi pri Obrščaku in se potikajo po okolici, ter v brezdelju propadajoče graščake. Srednjega zemljaka, trdnega kmetskega sloja manjka. Tudi v jeziku in slogu zasledimo temu odgovarjajoči dve vrsti, katerima se pridružuje še tretja — piščeva. Poudariti pa je, da te vrste niso v sebi povsem enorodne, ampak da se srečujejo razlike v sleherni vrsti, tako da ima skoro vsaka oseba poseben slog (prim. Dolef, Kvas, Marjan, Manica oz. Krjavelj, Deseti brat, Krivec) in da se ena vrsta ne da docela ločiti od druge, ampak je vsa različnost v jeziku in slogu celega romana modrboj trdno združena z osnovnim tonom, s preprostim kmetskim govorom.

Oglejmo si sedaj zapovrstjo neke posebnosti!

Slog izobražencev

Za izobraženo družbo (graščak Benjamin, Kvas, Manica, Marjan) je Jurčič ustvaril način finejše in izglajene konverzije, brez kmetskega lepoticja (gl. 10.

pogl.). Osebe rabijo bolj abstraktne izraze, dalje in sestavljene periode, umetno vežejo besedovanje, često pa le lovijo besede drug drugemu. Prim.: »Prav vesel sem, da praviš: sem se bala, zakaj to dokazuje, da se zdaj več ne bojiš. Pa tudi prav govoriš.« — Ker pa Jurčič ni poznal posebno dobro gospode, zato je ta slog manj izdelan in značilen.

Priletni stric Dolef, ki je zaradi preobilnega uživanja pijače moral opustiti študije in tako »darove zakopal sebi in človeštvu na škodo«, rad odeva svoj govor z latinskimi citati, ki so mu še ostali v spominu iz šolskih klopi, samo da se že več ne spominja, kdo tako pravi, ali Ovid ali Vergil ali Horacij. Ob prvem srečanju mladega studioza Kvasa pozdravi vacuus viator Dolef: Salve! V pogovoru pravi: Fuimus Troes, a sedaj toži: tempora mutantur, zato: vino pellite curas itd.

Kvasovo pismo prijatelju Bojanu (7. pogl.) je izraz človeka, ki se šteje za meščana in se kot tak zaveda, kaj je prav in kaj ne, zato se izogiba besed, ki se v pošteni družbi ne imenujejo. Šopiri se z učenostjo in neprenehoma navaja primerne in neprimerne latinske izreke ter razsipa drugim malo umljive besede: živi fejaško življenje, ne ljubi pedantov, za sosedo ima hipohondra, od Horacija si je vzel na posodo sofistiko, ljubi logično govorjenje, prebira klasike kot genialni človek z mentorskim obrazom; dalje beremo rusticus, sentimentalnost, kronika, sangvinitizem mojega temperamenta, naglavni greh confusio i. dr.

Spričo te svoje pridobljene izobrazbe je Kvas v glavi gospod, v krvi pa rojeni kmet, ki je »kot deček za brazdo plužne držale«, zato se v njegovem govoru mešata dva sloga: gosposki in

kmetski slog.

Značilnosti za kmetski slog v »Desetem bratu« so:

1. Pogosto vpletanje pregovorov: pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne; tri reči niso na posodo: ne žena, ne pipa, ne konj, itd.

2. Često uporabljane narodne pesmi: za motto prim. 6., 10., 16. in 17. pogl. Dolef, zlasti pa Deseti brat ob vsaki priliki prepevata vsakdanje ljudske popevčice.

3. Reminiscence na staroklasične in moderne pisatelje; latinske, nemške, slovenske i. dr. Prim.: v vinu je resnica. Često nas spominja na Prešerna in Jenka (Trojno gorje).

4. Operiranje z imeni Boga, Marije in svetnikov ter zaklinjevanje (prim. 9. pogl.). O svoji ženi pravi Krjavelj: »sveti Kozmes mi jo je bil dal, Bog mu daj dobro. Vsi sveti so mi jo pa vzeli, moje Urško, Bog jim te grehe odpusti, jaz jim jih ne bom nikoli pozabil.« — Ko se Krja-

velj sreča s hudičem, zavzdihne: »sveta mamka božja, sedem križev in težav«. — Peharček pravi: bog me! — Kvas pa: žalibog!

5. Plastično slikanje dogodkov s posnemanjem naravnih glasov. Značilno mesto za to je pripovedovanje Krjavlja, kako je prišel k njemu na barko sam hudič (str. 162—164): Najprej se gori v jamboru nekaj oglasi: vrr, vrr, vrr! nato nekaj po morju pride in z nogami pravi: comp! comp! comp! in vidim, da gre sam hudič; potlej je plezal gori ob barki prav naglas: škreb! škreb! škreb! in ko je prišel na vrh, sem dvignil bridko sabljo in loputnil: lop! — pa sem ga presekal na dva kosa; ko je prvi pal v morje, je reklo: štrbunk! drugič pa se je slišalo: štrbunk! —

Slično opisuje Krjavelj, kako je slabo kri pušal požrešni koz, ki je škodo delala.

6. Mnogovezje: »Sveta mamka božja sedem križev in težav — sem dejal — pa sem zavzdignil bridko sabljo pa sem zamahnil pa sem čez glavo ubral in loputnil: lop! — pa sem ga presekal na dva kosa.«

7. Pleonazmi: razkazovanje in očitovanje, čislam in cenim, line ni bilo moči zadelati in zamašiti, mladi gospodič, sirc je stavil rebra že malo preveč na očiten videz.

8. Pretiravanje: vreči čez deveto goro, zabodeni koz, ki je tekla kri kakor v turški vjaski.

9. Preprosto merjenje časa, velikosti itd.: Kvas vpraša, koliko je še do gradu, in Deseti brat mu odgovori: Preden pojdejo spat, boš tam. Isti pravi, da živi v okolici Slemenic, odkar mu je mati umrla. Po svetem Urbanu rojen. Od svetega Kozmeka do Vseh svetih. Deblo bi bila komaj objela čva moška. Toliko ima denarja, da ga v dveh dneh ne sešteje.

10. K značilnostim kmetskega sloga spadajo še: ljudska frazeologija, glasovni okras in besedno blago. Ker nahajamo vse te posebnosti ako pri Kvasu kot pri Krjavlju in tudi tedaj, ko pisec sam pripoveduje, in ker tvorijo obenem osnovne poteze v jeziku in slogu celega romana, jih obravnava skupaj kot

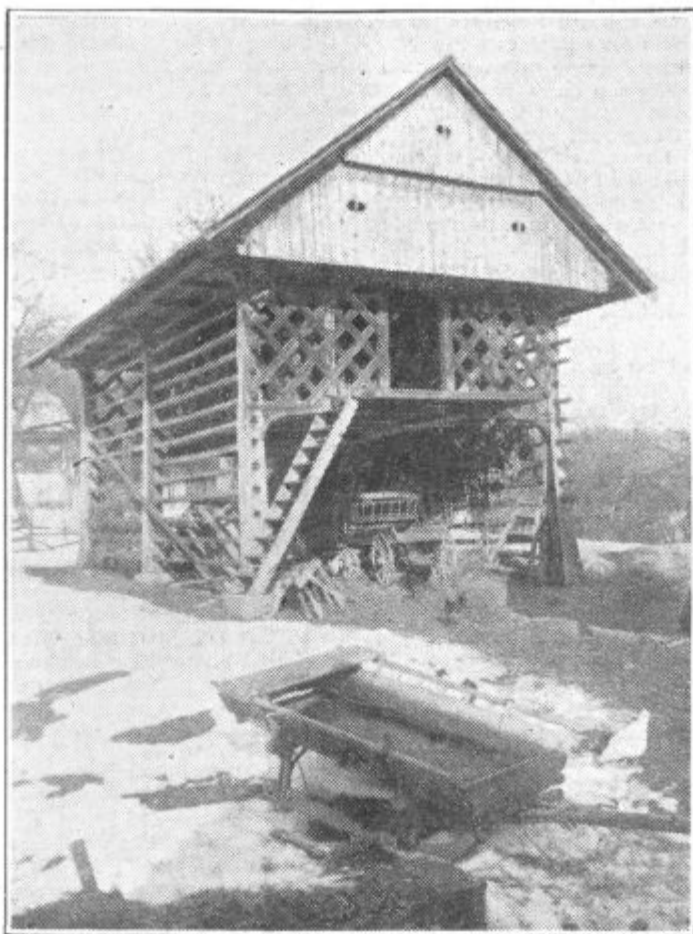
osebni Jurčičev slog.

Značilna je za pisateljev osebni slog jedrnata in slikovita ljudska frazeologija, ki jo je Jurčič v občevanju s kmetom, pozorno opazujoč njegov govor, zveslo beležil v svoje notese, odkoder jo je potem vpletal v svojo povest (prim. prof. Prijatelja izdajo Jurčičevih zbranih spisov, III. zv., str. 40 v uvodu). Evo, nekaj takih ljudskih rek, besednih zvez, bujnih izrazov in slikovitih prispodob:

Grd, da bi ga pes obljajal. Urška ni bila latvice kislega mleka vredna. Jezik za zobe dajati. Skriva in taj, ko gad noge. Prelevil si je prejšnjo kožo in pamet. Doda je šla z vragom. Sirc ima stara rebra. Hrbet

mu je lezel v dve gubi. Tako je prebrisan, da ve koliko je duš v vcah. Kakor bi kuzlo v golido spustil. Znam malo več, ko hruške peč. Reven ko jare miši. Obrne se in zleti iz sobe ko burja. Suh ko sama kost. Konj hodi ko polž po vlakcu. Potrpljenje je boljše ko medena hruška. Gleda ko svetega Roka pesek. Sit ko stopa. Konj vaje tepeža in suvanja ko trave. Divja ko svetega Elija voz. Pokadi luknjo tobaka.

Glasovne figure ali okraši (asonance, aliteracije in rime): čudno čuvstvo, se čudno in ljubo smehlja, pili in peli, vedro in svetlo, so godci godli, so imeli in šteli za veliko čast, vidnost in vednost, vse ogleda in vse dela, zdaj me zvabi in spet spravi tja, okoren in neroden, vse hrame in predale, za deklico je noral in gorel, besede zame in name narejene, ona misel je podrla in zatrila vse druge; govori o žetvi in

Kozolec, pod katerim so prvič igrali »DESETEGA BRATA«
na Muljavi

Foto Dušan Ribnikar

Zadovoljen ko mačka na peči. Toliko me briga ko predlanski sneg. Govori kakor cigan o žametovih hlačah. Pamet je boljša ko žamet. Rdeč ko rak. — Med temi rekli je vse polno ljudskih sentenc. Zanimivo je tudi stopnjevanje pojma s ponovitvijo izraza:

Pred več in več leti. Varovati zmerom in zmerom nisem utegnil. Vzel mu je mir, mir in še več. Vse živo, živo potrebuje denarje. Je mislil in mislil. Mladostna leta so mu prinesla malo malo užitka (= jako malo).

setvi, o žrebetih in teletih, o konjih in volih; — prijazno in prijetno, vselej in vsak večer, za slanino in slaščico, iz nesnage in nereda, na prazni strani store pečati; — deteljo je konj potri in pohrustal, vse razbrska in razkoplje, jezdi po belo postresenem potu, mu ponudi pokusiti, malo porentačili in pokleli, izlahka izvleče izza mize; — cvenk in žvenk, šila in kopita, obeta! je bogatije in lepotije, vse je gibala in ospala, za vsa mazila in zdravila.

Iz zanimivega besednega blaga naj omenim samo variranje izrazov za: gospoda, vino in konja.

Kvas je za zdravnika gospod, Deseti brat pa ga kliče: škric in suknjač. Pisec imenuje inteligenta še: gospodič, gospodek, mladi gospodič, mladi gospod, mladi tujec, potnik, mladenič, tovariš, pajdaš, učen mož, — vse to zavisno od miljeja, v katerem rabi izraz.

Prof. Franke: JOSIP JURČIČ

Za vino srečujemo kopico besed: lju-dje se po volji božji navlečejo vina, sladkega vinca, božje pijače, daru iz kozarca, božjega daru; gladke, božje ali sladke kaplje; gladke kapljice in gladkega vinca ali vinčeca.

Peharčkov konj je tudi serec, kleka, rozinanta, ki ga človek loputne z gorjačo, mu prisoli ali pa z batino osipa, ker zaspano stopa in klavzujoče hodi.

★

Danes, ko gledamo na roman v zgodovinski oddaljenosti, sodimo, da slog in jezik že malce presedata in sta za sodobno kmet-sko povest skoro bolj smešna kot naravna, ker sta preobložena z iskanim lepoticjem. Jasnost trpi zaradi latinskih citatov, ki so laiku neumljivi. Dejanje ne teče samo od sebe, ampak mu mora pisec često pomagati dalje z obračanjem k čitatelju in s posebnim pojasnjevanjem (prim. 4. in 13. pogl.). Dalje moti: prepogosta raba deležnika »rekš« (okrog 20 krat), fraze kot: sezuvati hlače; bridka je ura, sablja, solza, izguba in bolečina; — in opisi: grenka kapljica (solza), zrcalo človeškega srca (oko); se je preselil tjakaj, kjer vedno godove obhajajo (pokopališče).

Kljub temu ima »Deseti brat« svoje odkazanost mesto v slovenskem slovstvu.

Iz povedanega razvidimo, da je Jurčič pogumno in spretno uveljavil v povesti živ in krepak in često robot govor preprostega

selskega ljudstva, s čimer je rešil svoje delo pred Levstikovim staroslovenskim in slovanskim izraznim radikalizmom, ki je iskal in vzpostavljaval sivo davnino v moderni čas (prim. Tugomer!).

Jurčič je bil sam po rojstvu kmet in zato je kmeta vedno ljubil. »Med preprostimi kmetiškim možaki čuješ primere in govorne podobe, ki reč tako do dna in tako živo postavljajo pred oči, kakor zna malokateri poet izraziti izlege svoje domišljije in glave« — piše Kvas-Jurčič prijatelju Bojanu (7. pogl.). Ta izpoved nam odpira vrata za pravilno presojo.

Slog in jezik nista dočista realistična, ampak bolj plod romantične ljubezni do nekaterih posebnosti in sta v skladu z značajni osebi, ki tudi niso vsakdanje enolični zastopniki slovenskega ljudstva, marveč izbrani čudaški posebnosti, interesantni originali.

Jurčič je zaverovan v vnanji videz in sluh besede, rojen za opazovanje in prikazovanje zanimivih posebnosti. Jezik mu je jarka barva, s katero krasi svoje junake. On meče barve naglo, krepko, s potezami, ki merijo že malce na karikaturu. Jurčič ni slikar močnih in globokih barv za težko vlovljive psihološke in socialne odtene v govoru, njegov jezik ni izrazilo veselja in žalosti, uspeha in poraza junakov. Jurčič je in ostane veder kramljatelj v ljudski govorici, jezik in slog »Desetega brata« pa pestra preproga posebnosti kmetijskega govora.

S

Kdor izmed nas se ni varoval sam, je izgubil vse ideje o domovini, tako da so se utopile v samopridni in nasladni materijalnosti, ali pa so se mu prerodile te ideje v tako splošne, da misli po znani prislovcici: »ubi bene, ibi patria.« Kdor jim plača, temu so zvesti — kolikor je mogoče, biti takim ljudem zvestim —; kdor jim plača, temu posodijo glavo, pero in srce.

»Dva prijatelja« — ko bi marsikaterega (pravim marsikaterega) izmed tistih, tako obdoli, ki sicer pravijo, da so Kranjci in trdijo, da so patrioti, da pri vsem tem nočejo biti ne Slovenci ne Slovani in nestrpno bijo ob tla s peto, škripljejo z zobmi in z »neumnostjo« pitajo vse, ki imajo kako prepričanje in so drugih misli ko oni. Pa da bi ti »dobri Kranjci« izpolnjevali vsaj tisto dolžnost, ki jo pripoznavajo v teoriji. Zakaj, kdor je Kranjec, ljubi kranjski narod; kdor ljubi narod, ljubi vse, kar je njegovo, torej njegov jezik, kdor ljubi jezik, ga rad govori, ga podpira v pismu, lika, mu pomaga na višjo stopnjo. Ko bi ti možje takó delali, bi pridobivali nehote tudi slovenstvu, saj kdor pomaga nemu delu, pomaga celoti, ki je z njo zvezan.«

»Dva prijatelja«

K R J A V E L J

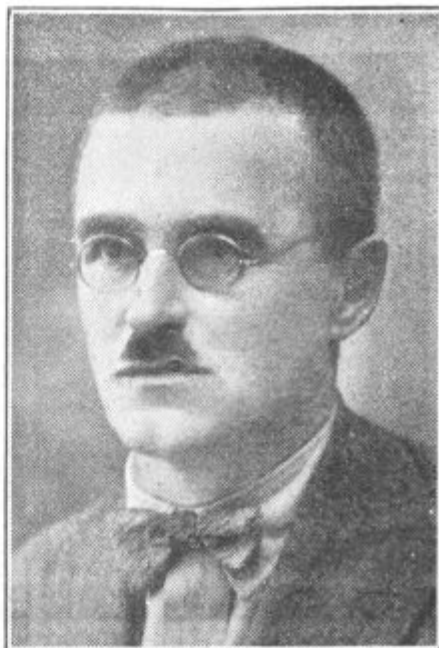
PROF. I. KOŠTIAL

Ko sem leta 1929 dokazoval (Lj. Zvon, XLIX. 1., str. 698.), da je Jurčičev Krjavelj v raznih ozirih zelo sličen Jakobu Buntingu v romanu Edwarda L. Bulwerja »Eugene Aram« (1832), sem domneval, da je morda dal Jurčič svojemu junaku namenoma »govoreče« ime, kot ga je dal Bulwer svojemu (bunting = 1. Ammer; Walkerche; Weisskehichen; 2. Beuteituch, 3. mit den Hörnern stossend*), nisem pa vedel, kaj bi ime Krjavelj pomenilo. Nedavno mi je pa tov. dr. Al. Turk povedal, da ga je prof. M. Gorše opozoril, da bi to ime, če ga izgovarjamo dvo zložno z nezlogotvornim r, (Krnj-avelj, ne pa trizložno z zlogotvornim r: Kr-já-velj), lahko bilo dialektna varianta besede krevelj. Ob enem s to pobudo mi je dal profesor Turk tudi nekaj gradiva o tem predmetu; za oboje se mu lepo zahvaljujem.

Da Jurčič imena ni sam skoval, je razvidno iz opombe dr. I. Prijatelja v uvodu III. zv. njegove izdaje Jurčičevih zbranih spisov, 1922, str. XXXXI.: »Krnjavlja in Spaka je nazval s tema neblagoslavna imenoma, ker je njuna modela res tako imenovala ljudstvo« in iz opombe na str. 431: »Nesmrtno figuro Krjavlja je Jurčič narisal po resničnem originalu, ki je bil pod tem imenom v Jurčičevih mladih letih znan po vsem muljavskem okolišu.«

Da je bilo temu »modelu« ime Miha, izvedemo iz zapiska v Jurčičevem notesu iz l. 1864/5: »Miha Krjavelj« ... Da bi pa bilo ime Krjavelj »neblagoslavno«, tega ne bi jaz rekel. Če ga primerjamo z besedami m(e)rjasec, ž(e)rjav, žerjavica, rja, rjav, grjača (pri Jurčiču 1865 = gorjača), trjače = otre, trjaki (= binkošti), rjovem, rjuti, vrjē (= tolmun), brjuzga, trjusiti, rjuha i. dr., ne moremo najti v imenu K. manj »blagoslavnosti« kot v navedenih primerih.

Toda kaj naj bi ime pomenilo? Poskusi ga izgovoriti dvo zložno in ga primerjaj z dialektnimi (srednjedolenjskimi) besedami tjáta, sjastra, krjásat, vrjame, pjákla, njásla, krjagu, žrjálu, črjáslu (dvozložno!), prjásč (enozložno!) itd., teta, sestra, kresati, vreme, pekla, nesla, krágulj (pri Gutschmannu, Metelku in drugih krégulj in krégetj), žrelo, čreslo, prašič, dol. préšič! V besedah praš(č)ič, kragulj ima sicer knjižni j.r² vokal a, dolenjščina pa (zahodna) ima široki (odprti) e kot v vseh drugih navedenih besedah. Sicer piše Pletteršnikov slovar besede žrelo, čreslo in bre-

Prof. I. KOŠTIAL

velj z ozkimi (zaprtimi) e, toda živa govorica ljudstva ga dezavuirá. Če opazujemo pri izgovarjanju širokega e svoje govornice organe v zrcalu, se lahko prepričamo, da je le majhen korak od izgovorjave n. pr. besede žrelo ali krevelj do izreka žrjalo ali krjavelj, ki sega od dolenskih Brusnic v precej širokem, ponekod pretrganem pasu do Kostanjevice pri Devinu.

Tudi v nekaterih drugih jezikih imamo podoben glasoven pojav. Naši furlanski sosede so naredili vjarte, tjare, pjártie, pjárdi, unvjár, fjar, vjar, tjars, njarf ... iz lat. aprta, terra, pertica, perdere, hibernum, ferrum, vermem, tertium, nervum itd. Vse te besede so imele v vulgarni latinščini odprti (široki) e. Retoromani v Grizonih (Graubünden) govore fjašta, pjárder za lat. festa, perdere. Lat. besede terra, herba, hiberna, ferra (plural) se glasé v r u m u n š č i n i tsara (iz tjara), jarba, jarna, fjare; Cincari ali Aromuni v Tesaliji izgovarjajo kjársik namesto lat. persicum (breskev). v pokrajini Megleni (v Maced.) djarmi nam. vermem i. dr. — Iz pragerm. helpan, bergan, (helmas, helta) so napravili islanđski Skandinavci hjalpa, bjarga, hjalmar, hjalt itd.

Ime, ki ga piše Jurčič Krjavelj, bi bilo torej istovetno z besedo krevelj (= kavelj, kramp z 2 rogijema; grebača ali žeželj; tudi porogljiva označba sklju-

* 1. strnad; gozdni škrjanec ali velika cipa; rjavi prusnik; 2. sitarska gaza; 3. trkav.

č enega moža). Krjavelj, odn. njegov praded je torej dobil od sovaščanov svoj priimek zaradi svoje sključene postave. Med današnjimi priimki sicer ne najdem Krjavlja, pač pa so družine s priimkom Krevelj (v rajhenburški župniji); nekateri se pišejo Krevl; zmanjšanka je Krevljč (na Gorenjskem že l. 1588). Spačenke so Krefelj, Krefl na štaj. in Krebelj v nekdanjem postojnskem okraju in pri Materiji na Krasu.

Štrekelj je najprej menil, da je beseda krevelj v etimološki zvezi s kriv; kmalu pa je spoznal, da to ni mogoče, ker bi v tem primeru govorili Dolenjci krevljelj (krajvelj) (sijem: odsejvam, zijam: zej-

vam, svit: sonce svejti...). Zato in ker drugi Slovani nimajo besede krevelj, je iskal pri sosedih ter našel izvir besede v nemščini (v bavarsko-avstr. dialektu): kröul = priprava za praskanje, krepelj; kreuel = neke vrste vile; srvn. krouwel, stvn. krouwil od glag. krouwon = čoklati. Gl. štrekličjevo razlago v Lj. Zvonu 1889, str. 353; Archiv f. slav. Philol., XII. letnik, 459. Enako sodi Berneker, Slav. etym. Wörterbuch, I. zv., str. 611; Kluge, Etym. Wörterb. d. deutschen Sprache, pod značko »krauen«; Grimm. Deutsches Wörterb., V. zv., str. 2083.

JURČIČ IN NJEGOV LJUBEZENSKI ODNOS D O Ž E N S K E

CAND. PHIL. META KOREN

Prva in najgloblja Jurčičeva ljubezen je bila mlada Johana Ottova. Njen oče, po rodu Nемеc iz Hessen-Darmstadta, je l. 1860. kupil blizu Muljave, Jurčičeve rodne vasi, grad Kravjak. Sem je hodil Jurčič v počitnicah, kot nastopni osmošolec, poučevat graščakovo hčer Johano v slovenščini.

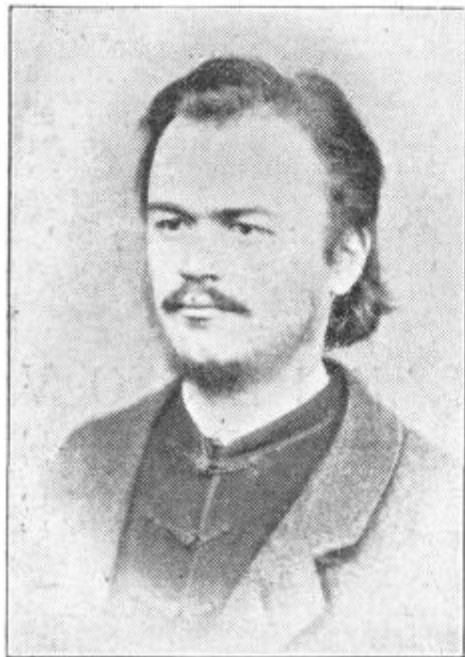
Med učiteljem in inteligentno, lepo, a že takrat, pri svojih tri in dvajsetih letih osivelo učenko, se je razvila tiha ljubezen. Nešteto popoldnevov sta v pogovorih prebila skupaj na Kravjaku, ali na izprehodih v lepi okolici graščine. Kar je Jurčiča toli močno približalo temu dekletu, ni bila toliko njena lepota, kot njena razumnost in plemenitost. Dasi sta se imela rada in so ljudje že govorili, da se bosta poročila, vendar njuna ljubezen ni prišla do izraza. Jurčič se je predobro zavedal, da je ona edinka bogatega graščaka, on pa reven študent, ki nima nič in še ničesar ne pomeni. Zato je hote v sebi zatrl svojo ljubezen do Johane in njuni poti sta se ločili. Kljub temu sta si ostala še nadalje prijatelja in si večkrat dopisovala. Ko je l. 1878. Ott prodal grad Kravjak in se z družino vrnil na Nemško, sta se Jurčič in Johana, na njeno pismeno željo, sestala v »Slonu«. Po polurnem razgovoru, kakor pripoveduje njegov prijatelj Levec, se je vrnil iz »Slona«, tih, čudno bledega in resnega obraza, oni Jurčič, ki je sicer v svojem življenju tako redko pokazal, ali dal le slutiti, kaj se dogaja najglobljeja in bolečega v najtišjem koticu njegove duše.

IVANA OTTOVA
v svojem 50. letu

In leto pozneje, ko je septembra meseca obiskal svoje domače na Muljavi, je pri tej priliki šel tudi na grad Kravjak. Ko se je vrnil s sprehoda, je popoldne dolgo ležal za hišo v hladni travi, dasi ga je mati svarila. In res se je tedaj prehladil. Vnela se mu je reberna mrena in po tej bolezni ni nikdar več prav ozdravel. Morda se je tedaj, ležeč v travi, spominjal svoje mladostne ljubezni do Johane, ki ji je v Manici v »Desetem bratu« postavil lep in trajen spomenik.

Nekaj let pozneje, ko se je Jurčić z Johano Ottovo razšel, se je seznanil z učiteljico Maričko Schwentnerjevo. Bila je mlado, lepo in čustveno dekle, s širokim duševnim obzorjem in kar je bilo Jurčiću

JOSIP JURČIČ
v študijskih letih na Dunaju. (Glej: Ivan Vrhovnik: »Ne Josip Jurčić, ampak Martin Bavdeke«, Zis, knjiga VII, str. 436)

JURČICEV LASTNOROČNI PODPIS
(Na ovoju knjige »Hrvatska stilistika«, Zagreb 1875. — Knjiga je last g. župnika Ivana Vrhovnika: glej »Pismo župnika in zgodovinarja Ivana Vrhovnika« str. 210)

še posebno drago — navdušena Slovenka. Tudi s tem dekletom ga je vezala globoka ljubezen. V najtežjem letu 1871., ko je Jurčić na Dunaju tako rekoč stradal, mu je Marička z verno ljubeznijo stala ob strani. In pozneje, ko ji je v pismih poročal, da piše roman o Ivanu Erazmu Tattenbachu, ga je tovariško bodrila k delu in malce šegavo pripomnila, da bo že iz romana razvidla, če je pisoc kaj mislil na njo.

Jurčić se je hotel z Maričko trajno vezati in je v ta namen že iskal v Ljubljani stanovanje. Ali, ko jo je pri njenem očetu zasnužil, mu je Schwentner odgovoril, naj še malo počaka, češ, da je dekle še mlado in da mora Jurčić sam priznati, da zdaj nima ne prave eksistence, ne dovoljnih dohodkov za vzdrževanje družine. Kaj šele v slučaju bolezni in smrti! Jurčić je smatral ta odgovor za zavrnitev in se je tako l. 1874. tudi z Maričko razšel. Marička se je pozneje v Brežicah poročila in živila v srečnem zakonu — Jurčić pa je ostal sam in se pozneje ni nikdar več spuščal v resnejše razmerje s kako žensko. Dasi ga je tudi ta razbita ljubezen zelo bolela, vendar ni tega nikdar pokazal. Ostal je tih in svojo bolečino skušal pozabiti s podvojenim literarnim delom. Šele mnogo pozneje, ko je l. 1879. ležal v hiralnici na smrt bolan, je svojemu prijatelju dr. J. Vošnjaku, mimogrede, z enim samim kratkim stavkom, dal zaslutiti vso trpko bolečino svoje takratne ljubezni: »Nikomur ne želim tiste duševne boli, ki sem jo jaz tačas preživel.«

Po še neobjavljeni, skicirani snovi za povest sodeč, je hotel Jurčić tudi tej svoji ljubezni postaviti spomenik, ki naj bi izzvenel v trpko izpoved: »Ljubice nimam več, le domovino.«

Kot rečeno, se Jurčić v resno razmerje s kako žensko ni več spuščal. Vendar je pozneje med njim in mlado Heleno Bavdekovo vzkliho zelo toplo prijateljstvo. Njen oče, dolgoletni župan v Mostah, je bil zelo zaveden Slovenec in v njegovih hiši so se često zbirali vsi naši takratni kulturni delavci. Tu se je tudi Jurčić seznanil s Heleno in postal inteligentni mladenik dober prijatelj. Helena pa se je svojega prijatelja oklenila z vso svojo mladostno ljubeznijo in mu do svoje smrti († l. 1930.) ostala zvesta.

Jurčić, že po naravi bolj tih in vase zaprt, je tudi ljubil tiho, a globoko. Pri svoji izvoljenki ni gledal na lepoto, iskal je le njeno plemenitost in inteligenco. V njej je pač hotel najti ženo in prijatelja, ki bi ga na njegovi težki pisateljski poti, zvesto in z razumevanjem spremljal skozi življenje. To svoje hotenje pa ni mogel nikdar uresničiti. Ostal je sam. Zatrli je v bebi hotenje po osebni sreči v zakonu z ljubljanim dekletom in iskal uteha v literarnemu delu, v katerem pa iščemo skoraj zaman sledi njegove trpke ljubezni do ženske. Le zelo redko nam je v svojih zapiskih ali v izjavah svojim prijateljem, z enim samim kratkim stavkom dal zaslutiti, kako globoko je vzljubil in kako težka je bila v odpovedi njegova bolečina.

Ne vemo, ali je ona pisateljska navada, da le preskokoma pripovedujejo svoje resnice in laži, napaka ali prednost.

»Kloštrski žolnir«

Z A S P O M I N

I V A N Z O R E C

O, saj ne mislim obirati nobenih uši iz literarnega kožuha, ne mrcvariti in zvitorepiti učeno in s puhlimi rečenicami, le iz svojega spomina bi ob tej slovesni priliki rad nekaj malega povedal za spomin ljubemu Josipu Jurčiču.

★

Kadar smo ličkali turščico ali obrezovali repo, meli proso ali vasovali pri mrliču, smo otroci na ušesa vlekli posebno pravljico. Preklemano sta jih znala tista ženica, ki je vedela, kako hudč trese Trbovlje in po naših krajih pase polhe, in pa tisti starček, ki je pravil, kje je brezno ali prepad, koder prideš na neki poseben svet, in da je ded tehle Kadunčev že bil tam. Če je kdo kaj nejeveril, češ, to so same prazne, se je pripovednik začel veriti in sklicevati na tistega imenitnega gospoda z Muljave — za Jurčiča da se je pisal —, ki je v pravi, tiskani knjigi potrdil, kako resnična je pravljica ta in še nekatera druga.

Ljudstvo je Jurčiča hitro vzelo za svojega.

★

Dobrih pet let mi je bilo, ko so me tisto zimo rajnka mama s starim abecednikom na peči naučili brati »bukve«. Učenost, kakor je bila prevred, mi ni delala težav, metoda je bila prenazorna: črka a je kužek, ki sedi in repek pokonci drži; b je kamba, ki ob njej stoji toporišče; c je na eni strani odlomljen locenj; h je gosposki stol; i je fantiček, f pa fantiček, ki pobeša glavo; n je okno, s pa sekalo itd., skoraj vsaki črki so vedeli primeri, da sem jo kar »otipal«.

»No,« so dejali, ko sem znal že tudi zlogovati, »zdaj pa lahko že na »bukvice« bereš v cerkvi; tudi posvetne boš bral in vedel vse, kaj se godi po svetu in kaj se je že dogodilo.«

Ko je Mežnarjev ded slišal, kako sem že učen, mi je dal knjigo »Juri Kozjek, slovenski janičar«, češ, tole beri, tisti gospod z Muljave jo je spisal, prebito je lepa.

In sem jo drhte bral enkrat, bral dvakrat, bral bog ve kolikokrat. Potlej sem moral tistemu dedu povedati vsebino. Pohvall me je, češ, da sem kavelj, in mi dal pravico, da smem, kar hočem, brati iz njegove knjižne zaloge. Joh, kako sem bral, bral. Vendar sem se vračal in vračal k »Juriju Kozjeku«, tako mi je bil všeč. In čisto zmešal me je: krave so mi uhajale v škodo, za nobeno rabo nisem bil več pri hiši, v spanju sem se plašil, povsod sem videl janičarja Jurja, očeta Marka, malopridnega strica Petra, pa hudobivnega ci-

I V A N Z O R E C

gana in strašnih Turkov kakor listja in trave.

»Juri Kozjek« — Jurčič ga je pisal, ko je bil v sedmi soli — se je prijel Dolenjcev, posebno tam okoli Stične, Krke in Šentvida. Ko je izšel, je rajnki župnik Hinek v Stični neki tri nedelje po vrsti navdušeno pridigal o tem Jurčičevem prvencu. Tudi sicer je ljudstvo rado bralo Jurčiča ali poslušalo o njegovih delih.

Menda je prav »Juri Kozjek« bil usoden zame: začel sem siliti v mestne šole, da bi »bral še več knjig.«

★

Ko sem kesno in po velikih gmotnih težavah vendarle prišel v mestne šole, mi je starejši dijak, ki je opazil, kako hlastam za knjigami, posodil »Desetega brata«. Bil je prvi roman, ki sem ga bral. Gospodinja mi ga je pulla iz rok, češ, vsak roman je pohujšljiv in da jaz pod njeno pošteno streho kaj takega kratko in malo bral ne bom. Požiral sem ga torej skrivaj, pohujšati pa me ni mogel nič. Priteknilo se mi je le, da je butec sošolec katehetu zatožil tisti veliki moj greh. Ali sem jih slišal! Za malo se mi je zdelo, srdit upor se je tresel v meni. Nič nisem tajil, nedolžno sem še izdajal, da je Jurčič lepo »branec in da ga v mojih domačih krajih močno povzdigu-

jejo. Gospod je kar cepetal, tako ga je grela moja nerodna spoved.

Tačas sem vprvič spoznal, kakšna utegne kritika tudi biti.

To je bilo v Jeranovih časih, ko je zgolj beseda »roman« ali »ljubezen« pomenila že greh.

★

Nekaj let za tistim je v Ljubljani bil velik, imeniten shod, da bi slovenskemu ljudstvu umeril nove hlače. V literarni odsek, kjer so otipavali slovenske knjige, so smeli hoditi poslušati tudi dijaki. Trdo in kar zares so učeni gospodje govorili o »dobrih« in »slabih« knjigah. Vsega nisem raz-

maličim z nekimi ljubljanskimi besedami. Pa me je spet nagnal, da sem imel dosti. Z njim sem moral govoriti le čisto doljenščino. Saj siliti se mi res ni bilo treba, ko še zdaj zavijam in »pojem« po »dalenjsko«. Jurčičev jezik, je Kette dejal, je kar muzikaličen.

★

V Trstu smo radi hodili poslušati predavanja, ki jih je prirejal socialistični »Ljudski oder«. Največ poslušalcev sta imela Etbin Kristan in Ivan Cankar.

Delavci so v Kristana gledali kakor v Boga. Bil je izvrsten govornik, trden ideolog in goreč apostol zoper kapitalizem. S

SPOMINSKA PLOŠČA NA JURČICEVI ROJSTNI HIŠI

Foto Dušana Ribnikar

umel. A ko je neki gospod menil, da bi Jurčiča kazalo nekoliko ostriči in otrebiti in tako očejenega prirediti za »ljudstvo«, ker se s takim, kakršen je, utegne pohujšati, sem stopil na prste in zastrmel. Peklo me je, rad bi se bil uprl, kakor pred leti katehetu, pa se nisem upal, oplašen sem bil po nekateri bridki skušnjaji. Le med seboj smo dijaki vrel. Greh se nam je zdelo, če bi kdo v besedo segal Jurčiču. Hudi smo bili na »starine«.

No, čast Bogu, nameravana okrnitev se ni uresničila.

Posihmal smo Jurčiča brali še bolj, s še večjo ljubeznijo, najimenitnejši pisatelj nam je bil. V tistih časih nemara noben pisatelj ni med dijaki imel širšega radija.

★

Nekoč sva se spotoma dobila z Drag. Kettejem. Pa naju je srečal moj tovariš in jaz s m ga pozdravil: »Servus!« Joj, kako me je Kette nahrulil! Tak pozdrav da ni vreden nič, čevljarški vajenec pozdravlja tako in nekatere gospodične, Dolenjec, ki je rasel v Jurčičevih krajih, naj ne pači lepega jezika. Kar v tla sem gledal, tako me je bilo sram. Drugič je opazil, da se

pesniško lepimi besedami je delavstvu oznanjal raj na zemlji, ko ne bo več prekletih kapitalističnih pijavk. Za nameček je rad navrgel bolj ali manj debelih ocirkov, s katerimi je belil govor zoper katoliške nune, rimske papeže in farške bisage — delavci so jih lakomno in na debelo požirali ... Dixit saeculum clero, semper tibi inimicus ero.

Cankar ni tega delal nikoli. Izpodreceval in prav strupeno smešil pa je malopridne naprednjake in domišljave frakarje, tožil o odrivani nebogljenci umetnosti in o težavah slovenske kulture. Ali nekoč se je zaprašil tudi v Jurčiča, češ, da njegovo ubačanje s peresom ni pomenilo in nikoli kaj prida pomenilo ne bo v naši kulturi; Janez Trdina da je neprimerno večji.

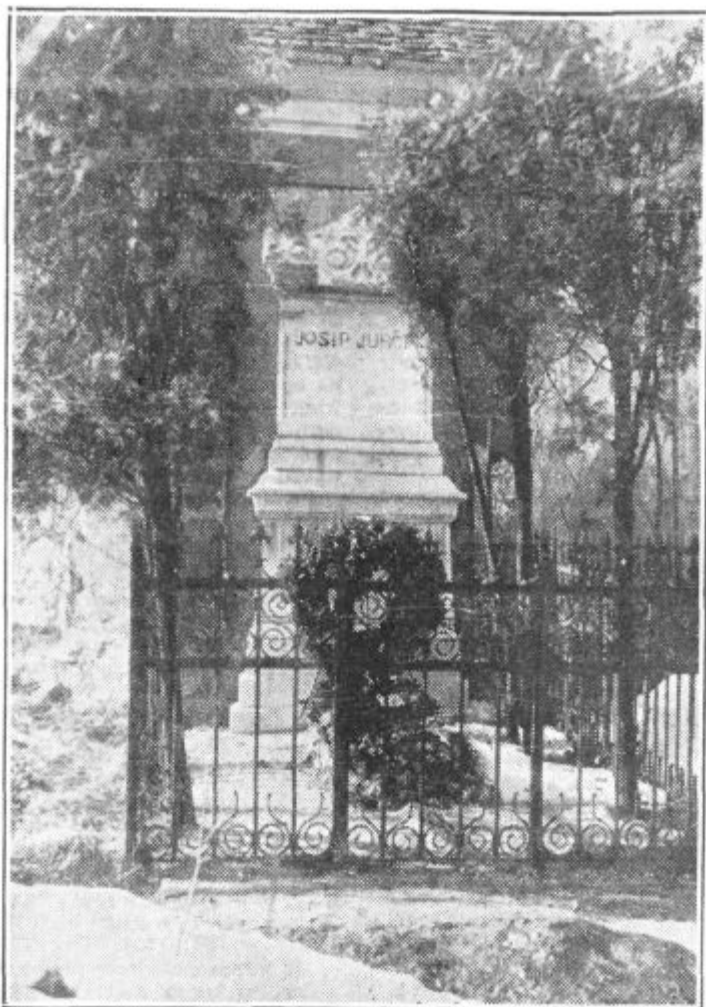
Teško, težko sem tačas Cankarju odpustil, da mi je podiral malika moje prve literarne ljubezni, našega Jurčiča.

Po Cankarjevi kritiki sem Jurčiča bral nekoliko bolj analitično. Pa sem videl, da res ni vse najboljšje, kar je Jurčičevega. Hrvatizmi, ki se jih je nalezal med Hrvatmi, so me začeli bosti; naglico, s katero je pisal neke povesti, sem začel opazati in me

je bolela. Spomnil sem se, da ga je zaradi tega prijel tudi že Josip Stritar. Pa kaj! Preudaril sem; kolikor sem znal, in ga nisem mogel zatajiti. Jurčič mi je vendarle Jurčič.

iven stavek. Lani sem, listajoč po tisti knjigi na Jurčičevem domu, nenadoma zabil vanj... O, koliko bridkega življenja je od tačas že šlo po meni! Sinček je pa postal sin, izpeljal se mi je iz gnezda in, si že splel svoje.

JURČIČEV NAGROBNI SPOMENIK

Foto Dušan Ribnikar

Nekteri med nami se bodo rotili, da Bog me je vzel v grehov polnem številu in treščil neusmiljeno v pekel tamen. Ker pisal povest sem, zaljubljen roman;

ker maram današnji dan malo že zanje, bočelo me v grobu ne bo opravljanje; saj veste, da njim se zastoj govori, zatorej me braniti treba vam ni.

Josip Jurčič: Kamen na grob.

Dolenjec sem bil in sem ves, kolikor me je.

Ko se mi je obetal prvi otrok, sem ukrenil, čeprav sva z ženo živela v Trstu, da se mi je rodil in krstil v Stični — naj bo Dolenjec, sem želel. Po krstu sem z botroma šel na Muljavo, ker sta hotela videti Jurčičev dom. Ob tisti priliki sem v spominsko knjigo zapisal bobneč, nekoliko na-

Pred nekaj leti sem si moral ogledati lego starega gradu Kravjeka. Nad Muljavo in nad zabrisanimi sledovi Rojtnj in Slemenic bode v nebo še nekaj škrbin grajskih razvalin. Pogled odondod je tja dol po Dolenskem čudovito lep. Vidiš Šumbreg, za njim ti oko išče Kozjek, čez kupčkasto hribje z intimnimi tokavami in samotnimi dobravami daleč za njima slutiš Gorjance

— vse ozemlje med Krko in Savo, široka domena starih stiških belih menihov, se ti veselo razkazuje. Kamor pogledaš, se srečuješ z marsičem, kar je opisoval Jurčič in kar so za njim jecjali drugi. — Hodiš tam doli in srečuješ ljudi, ki se ti zdijo znani. Govoriš z njimi in veš, ti vsi so iz Jurčičevih povesti. Meditiraš. Da, Jurčič je zares govoril na usta tehle ljudi. Starim je govor še zmerom tak, kakršen je bil, mlajši se že pačijo z besedami, ki jih pobirajo iz časnikov; fantje, ki so doslužili vojake, še hudičujejo ne več, bentijo kar po srbsko in — madonajo po laško...! Ubogi, nedolžni slovenski hudič se poniglavo umika do grdega greha nečednemu tujemu prekljnjanju. Še hudiču ni več dobro med nami...

★

V cerkvi na Muljavi imajo zanimiv baročen altar Matere božje. Stari stiški beli menihi so jim ga dali. Pred vojno ga je za grdo velike denarje kupoval menda Britanski muzej iz Londona, po vojni so ga zagrebški čifuti z zapeljivo ponudbo hoteli izmamiti Muljavcem. Pa ti so onim in tem prav pametno dejali, češ, če je tale altar toliko vreden za vas, je pač vsaj toliko tudi za nas. Ker ga je zob časa že nekoliko obgrizel, so ga dali prenoviti. Čudovito je lep, a zanimive so tudi freske po stenah v cerkvi. Strokovnjaki in tuji dosti obiskujejo staro, zanimivo cerkvico, ki so jo Turki z janičarjem Jurijem Kozjakom l. 1471 prvič zažgali.

★

V rebri nad cerkvico je Jurčičev rojstni dom. Star je, razpal bi že bil, kakor je Aškerčev v Globokem, pa ga je ono leto Slovenska Matica s podporo dobrih ljudi in Jurčičevih prijateljev dala prav zalo popraviti. Leto in dan ima dosti obiskovalcev od blizu in daleč. Na domu težko gospodarji — domačijca je prav uboga — Jurčičev nečak; tega očca, Anton, pisatelj brat, ima v hiši kot. O slavnem bratu vam stari mož ve povedati dosti zanimivega. — Tudi drugi Muljavci so polni Jurčiča. Vedo, kako je Jurčič, že bolehen, poležkoval pod hruško pred hišo, vedo, kje je čepela Krjavljeva kočica, kje je gospodil grad Slemenice, po kateri poti sta se vodila Kvas (Jurčič) in Manica. Itd.

★

Dr. Gregor Fedran, pravnik graščaka Sove (Jurčičeva povest »Domen«), po vsem Dolenjskem znani in cenjeni zdravnik, bivajoč na Hudem pri Stični prav v »gradu«, ki ga je z bosanskimi hajduki naskočil nesrečni Domen, še hrani težki svečnik, ki je z njim Sova po betici počil hajduka, in puško kremenjačo, s katero je smrtno obstrelil sina Domna.

★

Jurčič je pisal sodobne in zgodovinske povesti, vse samo iz slovenskega, domačega življenja. Zabaval je po domače, hudih problemov ni drobil.

Jurčič ima še zmerom prav dosti bravcev. Zakaj? Ker je domač in — umljiv.

Koliko je pesnikov, pisateljev, ki so se napenjali in repenčili do zaprnosti in neumljivosti, pa že po enem rodu nihče več ne ve zanje; samo spomin literarnih zgodovinarjev jih še pozna. Jurčič, glejte, zdravo živi, morda prav v teh časih bolj, kakor prej in kakor marsikateri, ki so ga povzdigovali nadenj.

★

Komur je jezik svetinja, spoštljiv, lep instrument, ki brez njega ni ne lepe pesmi ne povesti, tistemu se vsevedni kritikaster, ki pozna in piše le neki papirnati jezik, roga kar zviška, češ, pišeš slovarski jezik. — Odkod neki je slovar pobiral besedni zaklad? Ali ne iz pisateljev in ti iz ljudstva?

★

Kadar berem moderno knjigo modernega avtorja, se mi godi prav slabo. Motoglavo se peham za vsebino, do bridkosti ubogo po jeziku in slogu; kaj rada se mi gubi sproti, da bi naposled ne mogel povedati, kaj sem bral. Bog ve, ali bi sam avtor znal razodeti, kaj je hotel... Seči moram po Jurčiču, da se mi jezik spet očedi in posluš uglaši na pravi slovenski govor...

Da, Jurčič mi je vendarle Jurčič.

S I N Č K O V O V P R A Š A N J E

J O S I P J U R Č I Č
(»Slovenska vila« l. 1865.)

Stoji tam majhna kočica na trati,
razdrto strešico v nebo moli,
pred kočjo mlada bledolična mati
z bodečo iglo šivati hiti.

In mimo male kočice prek ravnice
vodica bistra v stružici šumlja,
pri vodi deček kopa si nožice,
z ročico belo v valčkih se igra.

»Kej ne, da si mi rekla, mama mila,
da majhne dečke prineso vodé?
Kaj tudi mene, mamka, si vlovila
ko ribico iz vódice le-té?

Nedolžno materi vprašanje stavi,
zvedavo vpira črno v njo oko:
kaj mila mamica o tem pač pravi?
Kakó dvom ona razvozla bo?

Ne odgovarja dečku mamka bleđa,
le stisne ljubo dete na srce,
solzici grenki umákne se beseda,
zakaj pač toči mamica solzé?

JURČIČ, ROKOVNJAČI I N K A M N I K

NOTAR ANTON ZEVNIK

Pred menoj leži prvi letnik Ljubljanskega Zvona. Piše se leto 1881. Sodelavci so: Jurčič, Kersnik, Tavčar, Trdina, Mencinger, Erjavec, Levstik in drugi — sama zveneča imena v naši literaturi.

Uvodna povest je: Rokovnjači, historičen roman. Spisal Josip Jurčič. Kasneje: Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik. Rokovnjače je pisal Jurčič za Zvon sproti. To je zadnje njegovo delo, ki mu ga je smrt presekala 3. maja in ki ga je z junijskim zvezkom Zvona nadaljeval in z decembrskim — končal Kersnik.

Pobudo za Rokovnjače je dal Jurčiču, kakor razlaga profesor Prijatelj, že pred leti, že v početku njegovega pisateljevanja njegov veliki učitelj — Levstik. Jurčič je skrbno zbiral gradivo. Krajevno je zajel v tem spisu lep kos naše domače zemlje: od Zagorja preko Trojan, Črnega grabna, Brda, Kolovca, Rov, Radomelj, Kamnika, Stranj tje do vrh izvira Kamniške Bistrice.

Sele leta 1880 so »Rokovnjači« dozorili. Jurčič bi bil lahko ta svoj roman spisal lepo v svoji uredniški sobi v Ljubljani. Toda zvest načelom svojega mojstra Levstika, je šel med narod, da spozna kraje in ljudi, da poda na temelju lastnega opazovanja in ustnih sporočil verno sliko našega ljudstva. Svoje študije za Rokovnjače je izpopolnjeval Jurčič 1. 1880 na Brdu pri prijatelju Kersniku, ki mu je bil brez dvoma zgodovinski in krajevni mentor. To leto je prišel Jurčič — menda prvič in zadnjič — v Kersnikovi družbi peš z Brda mimo Kolovca, »Mozolovine«, »Paleževine«, Rov v Kamnik, kjer ju je sprejel njun osebni in politični prijatelj ter kulturni delavec sodni pristav Julij Polec, sedaj upokojeni dvorni svetnik v Kamniku. Tu si je Jurčič in neposredne bližine pogledal prostor, kamor bo postavil sramotilni oder za rokovnjača-berača Tomaza Velikonja, izbral si je hišo, kjer bo nastanil krčmarja Jošta Vlagarja.

Resen in mrk je bil Jurčič tiste dni. Urejevanje Slovenskega Naroda mu je srkalo moči. Dostikrat je bil sam svoj korektor. Podpirali so ga le mladi koncipientje in redki narodni avskultantje. Številne, pogoste konfiskacije lista in politične, težke prilike so mu jemale dobro voljo. Najbrže so se že pojavljale posledice razornega dela bolezenskih kali. Saj za nekaj mesecev po teh pisateljskih študijah je že klonil za vedno, komaj 38 let star. Te smrtonosne kali so se zarile v njegovo telo najbrže že na Dunaju. Zadnji udarec mu je pa zadal, kakor mi je svoj čas pripovedovala neka starejša gospa v Ljubljani, kamor je zahajal Jurčič kot gost in velik narodnjak, prehlad, ki si

ANTON ZEVNIK

ga je nakopal na potu iz Ljubljane v Muljavo. Tam nekje v Lučah, v domovini svojega Desetega brata, se je hotel, razgret po dolgi pešpoti, v gostilni ohladiti in pokrepčati s kozarcem mrzlega vina, da jo potem zavije na levo preko hriba naravnost na Muljavo.

Vnanje lice mesta Kamnika je bilo za časa Jurčičevega obiska, kakor vedno, sila prikupno, ali narodno in gospodarsko se je začelo mesto takrat šele zopet dvigati iz mrtvila. Mestni privilegiji so minuli, propadla je trgovina, požari so pogostoma cele dele mesta uničili, nazadnje je pritisnila še rokovnjaška nadloga.

Rokovnjačev so se že lotili razni pisci in pisateljji, Jurčiča, menim, ni noben dosegel, kaj še prekosil. Jurčič ni smatral vsakega, ki se je prišteval, oziroma, ki so ga prištevali k rokovnjačem, zrelega za vešala. Josip Benkovič pa je v svojih znanih »Črticah« leta 1890 zapisal: »V družbo so sprejemali moške in ženske iz vseh stanov. Stekali so se vojaški beguni, ubegli jetniki, tatovi in roparji, sploh izvržki človeštva. Ti so vstopili takoj v rokovnjaški krog, ker so bliž itak že zreli za vse zločine.«

Ogledal sem si nekatera prizorišča iz Jurčičevih Rokovnjačev v Kamniku in bližnji okolici in sem glede zgodovinskega

ozadja prišel do teh-le ugotovitev ali vsaj domnev.

Berač Tomaž bo nemara Lectarjev hlapec Jernej. O tem pripovedujejo stari ljudje v Kamniku, da je bil v zvezi z rokovnjači, da ga je dal gospod mestni sodnik privezati in postaviti pred rotovžem na takozvano »majto«, to je neke vrste sod za lim. Na semenji dan od 9. do 13. ure je moral privezan stati v svojo sramoto in v posmeh vsem sejmarjem. Na prsih in na hrbtu je imel tablo, iz katere so se raz-

današnjega lastnika je veliko pravila pred leti o tej rokovnjaški beznici. Ludvik Pirnat še hrani mizo iz tega brloga. Ozka, dolga mizica iz jesena je, sedaj pobarvana, da je zob časa do kraja ne zgrize.

»Josip Gavrič« je bil res mestni sodnik v Kamniku, po Stiasny-jem »Kamniku« leta 1824, dočim je bil po Stiasnem sodnik za časa Francozov Ignac Pezdirec. Imel sem izvirno listino v rokah z dne 11. maja 1815, na kateri je podpisan »mestni načelnik in nadsodnik v Kamniku Joseph Gau-

STARI KAMNIK

Slika v podružnični cerkvi sv. Lenarta v Prapretnem Zakalu

brali njegovi grehi. Po prestani kazni je zbežal — seveda k svojim bratcem rokovnjačem.

Krčma »Jošta Vlagarja« je bila v Kamniku »pred mostom«, pozneje h. št. 6 v predmestju Podgora. Danes je to gospodarsko poslopje, združeno s št. 5, last Ludvika Pirnata, ki ima gostilno »Pri safarju« nasproti ceste na hišni številki 11. Pri tej številki je gostilna že od leta 1740. Za časa rokovnjačev je bila številka 6 lesena bajta z majhno točilnico pri tleh, z vnanjimi stopnicami, ki so vodile v prvo nadstropje. Krčmi, prav za prav je bil le žganjetoč, so rekli »Pri Jernejčku. Leta 1810 je bil lastnik neki Matija Toman, za njim Filip Peteln, Jernej Vodiškar, Tomaž Petek, Franc Dornik. Tu je bil baje rokovnjaški eldorado. Tu je bila njihova pivnica, posvetovalnica, pretepališče, zabavišče. Udeleževale so se tudi rokovnjačice in druga taka stara in mlada žensčeta. Stara mati

rig« (Stadtvorsteher und Oberrichter). Ta Gavrič je imel le sina z imenom Antona, rojenega 1804. Matrike beležijo še več Gavričev, toda na žalost nobene Reszike, ki bi jo vzel za ženo Stefan Poljak, oskrbnik s Kolovca (po Jurčiču).

»Bojeca« je zares dreto veki v Radomljah. Njegova bajta je stala nasproti današnje hiše številke 27 preko mlinšice. Leta 1899 je pogorela. Danes je na tem mestu travnik, lasten Francetu Kancu iz Radomelj št. 22. Seveda je imel Bojeca pajdaše v Radomlju, v Dobu »Kozabrina«, ki se je pisal za Franca Lavriča, in druge take sode.

»Nonac« se je pisala za Jero Pirc iz Novoga trga pri Kamniku, umrla leta 1860. Pravijo, da je bila hudobna in maščevalna. Če ji katera gospodinja ni hotela dati, kar je zahtevala, jo je pripravila na sredi cerkve v sramoto. Na sedež, kjer je imela dotičnica svoj stol, je rokovnjačka nakapala

pred nedeljo smole. In ko se v nedeljo meščanka v bahatem svilenem krilu — in Kamničanke so se znale nositi! — razkoshati na svojem prostoru, razgreje seveda sedež in ob evangelijski vstane, se loči krilo od telesa z reskajočim glasom.

»Hudmanove Jere« naslednik v gostilničarski obrti na Rovih je danes Karl Rode, gostilna »Pri Pircu«. V gostilni je bila do nedavnega časa slika z napisom »Jera«. G. vet. svet. Sadnikar v Kamniku je imel sliko v rokah. Slika je bila baje čedna, na lesu napravljena. Jera je bila zastavna ženska, seveda s poličem v roki. Prejšnji lastnik gostilne Jerman je sliko odstopil župniku šiški na Rovih, od koder se je preselil v šenčur pri Kranju in za tem k Sv. Trojici nad Cerknico, kjer je umrl.

»Janez Rak« je bil sodni uradnik na Kolovcu, po drugi verziji v Mekinjah. Pravi jo, da se je pisal za Ignaca Fajenca in da je istoveten z bogatim kamniškim meščanom istega imena, ki je umrl leta 1873 v starosti 85 let. Če ljudje ne vedo, odkod si je bogataš pridobil premoženje, hitro iznajdejo zaklad ali rokovnjače, ki so srečnežu nasipali cekinov. Taka bo tudi z Ignacijem Fajencem.

Vem, da komaj čakate, kaj bom povedal o »Blažu Mozolu«. Krjavlja sem hitro izsledil,* Blaža pa ne morem. Premalo časa je živel. Pisatelj Keramik ga je usmrtil že v svojem prvem poglavju. Če ga je že Jurčič obsodil za to poglavje na smrt, ne morem vedeti. Morda je bil Blaž rokovnjačem na poti, čitatelji bi mu privoščili življenje najmanj do konca romana. »Mozolovina« bo najbrž samotna hiša severno-vzhodno, od gradu Kolovca oddaljena kakih 700 metrov. Pri tej hiši se pišejo že nad 100 let za Osolnike. Matrike imenujejo Mihaela Osolnika, rojenega 10. avgusta 1764 v Kolovcu št. 2. Današnji lastnik hiše, ki je pred petimi leti pogorela, je Anton Osolnik. Po domače se pravi pri hiši »Čebe«. Bil pa je pri tej hiši neki Blaž Osolnik, ki je rad popival in veseljačil. Živel je za časa Jurčiča in Keramika, umrl je pred 25 leti v Nožicah. Bil pa so pred desetletji pri tej hiši na Kolovcu št. 2 neki tajnstveni užitekari, kakor pripovedujejo ljudje, med njimi baje tudi »Polonica«. »Paleževina« bo najbrž identična s Kregarjevim posestvom na Rudniku, kakih deset minut oddaljenim od »Mozolovine«.

O »Nandetu« in njegovi Polonici morda drugič. Moj izvestitelj iz Komende — samo to naj povem — je mnenja, da je »Nandec« sin barona Basaja, generala v Karlovcu, da se je za časa Francozov pisal za Basala, da so ti Basaji doma iz Vopolj pri Lahovičah in da se pravi pri hiši »Pri Jerasu«.

* Glej Anton Zevnik: Na Krjavljevem, v Jurčičevem kraljestvu — Zis. knjiga IV, str. 331. in A. Zevnik: »V Jurčičevem kraljestvu«, »Jutro«, 240, 17. X. 1926. Op. ur.

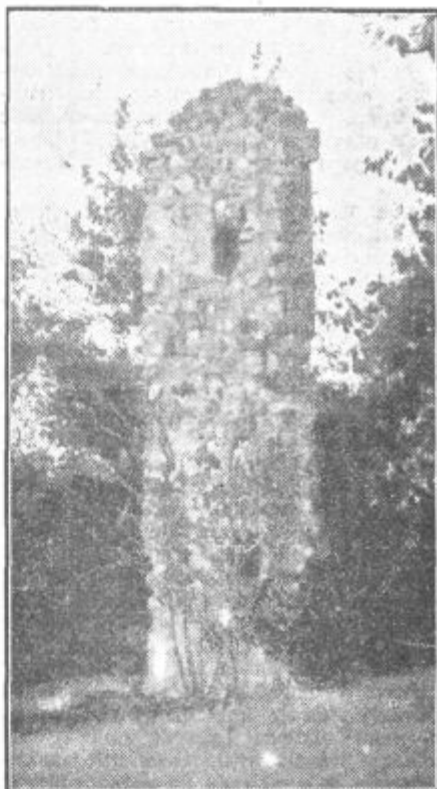
H koncu še veselo rokovnjaško pesem:

Moj kimerč pod fenstrom stena
Se grandovega kolta kena.
Bi dirnalca knajsala zanj,
Bi virfnila vajsročko nanj.

Moj fantič pod oknom stoji
Se velikega mraza boji.
Se je deklica bala zanj,
Je vrgla belo srajčko nanj.

To pesem je citirala pred 30 leti mojemu informatorju iz Kamnika, širom domovine znanemu Jošku Steletu, Frančiška Osole, takrat 80 let stara, iz Godiča, ki je imela v svojih mladih letih stike z rokovnjači.

S

RAZVALINE KRAVJEKA
(Glej »Jurčičev ljubezenski odnos do ženske« str. 217)

Kamor se človek enkrat vpreže, tam mora voziti po suhi in blatni cesti.

»Deseti brate«

KOZLOVSKA SODBA V VIŠNJI GORI

LEPA POVEST IZ STARE ZGODOVINE

JOSIP JURČIČ — »Slovenski glasnik« I. VIII. 1867 in I. X. 1867.

Nekaj let je temu, kar sem — meni se zdi, da v »Novicah« — pravil o višnjanskem loncu in njegovi usodi. In zameril sem se bil nekemu možu, da je še dandanes grozovito hud name, dasi mi še na misel ni prišlo, da bi ga bil razžalil. Hvalil naj bi me možek, hvalil, da slavim njegovo rojstveno mesto. Pa saj vem, da pride še tisti dan, ko se mu bodo odprle oči, zlasti potem, ko bom svetu razkril še druge stari ne njegovega imenitnega mesta, kar sem namenjen ravno zdaj. Veliko sicer vem o Višnji gori., vem na priliko povedati o nekem sfovitem polžu in drugo, pa tega ne bom raznašal. Tudi o tisti glasoviti črešnjki, ki baje raste v Višnji gori in rodi že dokaj let, pr. ne vedo Višnjanje, ali so črešnje črnice ali belice, ker jih otroci vselej zelene pojedo — tudi o tem ne bom govoril; temveč zazdaj naj pohvalim samo višnjansko sodniško bistroumnost, naj namreč povem, kako je tekla v starem času sloveča pravda zavoljo kozla Lukeža Drnulje in nepopasenege vrta Andraša Slamorezca.

Lukež Drnulja, višnjanski meščan, ni sicer pil svojega mleka — ker v tistem starodavnem času, ko je on živel, je bilo še manj kravjih repov v Višnji gori ko današnji dan — Lukež Drnulja ni glasoval za nemške kandidate, ker tačas ni bilo treba za nobenega; vendar je imel ta Lukež Drnulja svojo lastno hišo sredi mesta. Res ni bila velika, pa je bila gostoljubna, zakaj vežna vrata so noč in dan stala na stečaj odprta in če je kakov pesek tekel mimo in mu je kaj prišlo na um, je stopil v to vežo, zavzdignil nogo in kaj popustil. Tudi ljudje so se posebno ob semanjih dnevih svoje počutke hodili opravljati v Drnuljevo vežo. In naš Lukež, póstaren, suh in kljukonos mož, ki je že od pomnenja služil za ponočnega čuvaja, ni se kdovekaj in kako zmenil za te in take nemestne navade tujih psov in tujih, največ kmetiških ljudi. Nekateri trdijo, da je bil tako bogaboječ in potrpljiv; drugi pa hočejo boljše vedeti in pravijo, da je imel čuvaj Drnulja na sebi nekaj tistega, bogvedi, morda čisla vrednega ponosa, ki se vsem višnjanskim meščanom baje od roda do roda deduje in zapašča, da se ne menijo veliko, kaj in kako delajo »kmetiški cepci« okrog njih.

Več kakor gospodar je porajtal za te goste njegov kozel Lisec, ki je bil zavoljo tega, ker ni imel boljšega hleva, privezan v veži. Kadarkoli se je kak pes oglašil v vežo, je trgal Lisec nemiljeno svoj motvoz in nastavljal roge in se pripravljaj na trk. Iz tega je dostikrat prišlo, da se je več psov zbralo okrog njega in brez pretrganja

lajalo, da so vsi višnjanski otroci vrelí vkup in kamenjali ubogega Lisca in ga z blatom cokali za Boga svetega.

Kdo pameten se bo torej čudil, če se je nesrečni kozel Lisec nekega popoldne, ko je Drnulja ravno kradoma v hosti zanj zelenje smukal, iztrgal in meketaje na ves dir po višnjanskem mestu bežal pred psi in otroki.

Ko se stori hlad, se naveličajo Liščevi sovragi drevajšati ubogega bradača, in Lisec se oddahne ravno tam za kamenjem, kjer se je nekda j rodil tisti glasoviti polž, ki so ga Višnjanje po božje častili, če se prav sliši in bere. Tam torej kozel Lisec sede, roge pokonci ponaoli in z brado majoč prežveka poklajo ter premišlja, kam bi šel. Pozabi vse reve in nadloge, in obide ga neko sladko čuvstvo prostosti, ko zgląda pod seboj zeleni vrt mestnega svetovavca Andraša Slamorezca.

Po neutrudnem preiskovanju se mi je dalo zvedeti, kdo in kakov je bil ta Andraš Slamorezec. Da je bil mestni svetovavec, to sem vedel poprej. Stari akti, ki sem jih jaz našel, pa še pristavljajo, da je bil človeče na kratkih nogah, zajeten črez trebuh, da je rad jedel slanino in čebulo — kar je morda še imenitnejše — da je bil strupen sovražnik ponočnega čuvaja, Liščevega gospodarja Lukeža Drnulje. Da ga je pa tako na smrt sovražil, to se je neki tako dilo:

Andraš Slamorezec je imel, dasi že petdeset let star, najlepšo mlado ženo, kar se jih je prej in pozneje rodilo v višnjanskem mestu. Res je sicer, da mlajši rod starodavnih Višnjjanov sluje zaradi npravnega in čednostnega življenja, ali izimki se dobodo povsod. Kleopatra in Didona v Afriki, grška Helena in druge zgodovinske lepoticé nam pričajo, koliko utegne lepa ženska napraviti kolobocije in nadloge sebi in drugim ljudem, da utegne prevariti še pobožnega moža itd. Tako so tudi v Višnji gori ob tistem času nekateri semežni babjaki škileli za Slamorezcó. Lukež Drnulja je bil tako nesrečen, da je nekda j ponoči, ko je klical deseto uro, naletel nekoga omenjene vrste, kako se je ob Slamorezcévev zidu vpenjal do okna. To je razsrdilo in razkačilo njegovo moralnost in pravil je o neslišani grdobiji drugo jutro po vsem mestu. Andraš Slamorezec ni verjel tega in je trdil, da je Drnulja obiravec, širokoustnež, potepuh in slepar. Pri prvi seji mestnih očetov je nasvetoval, naj se mu vzame ponočno strežarstvo. Ali tudi Drnulja je imel prijateljev, in Slamorezcévev nasvet je padel z vsemi zoper trí glasove. Od tiste dobe je bil Drnulja Andrašu trn v peti in

gledal in pazil je dan na dan, kako bi ga pogubil.

Pa vrnimo se h kozlu Lisecu.

Ta je, kakor smo povedali, poželjivo s kamenja ogledoval zeleni vrt mestnega svetovavca. Kaj, ko bi kozel prišel do glavnatega zelja, vabljivo solate, lepe detelje in druge zelenjave, si je mislil naš Lisec. In ni dolgo preudarjal, temveč s svojo kozjo brado je pokimal, se vzdignil in šel proti vrtu Andraša Slamorezca.

Toda vrt je bil ograjen okrog in okrog z lesenim plotom pet pedi in tri palce visokim. Pomerjal je kozel Lisec na vse načine, kako bi prišel noter, ali ni se dalo.

Vzpine se s sprednjima nogama vrh plotu in gleda s pregrešnim veseljem ter veliko poželjivostjo na vrt, obenem premišljujoč, kako bi se plot dal podreti, preskočiti, ali karsibodi.

Pa kaj se zgodi?

Prav v tem grehotnem stanju ga zagleda gospod Andraš Slamorezec. On je ravno nekoliko kislega mleka posrebral za popoldnevno kosilo in je ravno premišljal — bogvedi kaj — ko zapazi Drnuljevega kozla ob plotu in razvidi njegovo hudobno namembo. Razkačen popade — ne vem, če burklje ali štokljo — in dirja na plano s trdnim namenom, da bi hudobnega Drnuljevega kozla potolkel do gotove smrti. Lisec, nedolžni kozel, nič hudega vajen od starejših ljudi, prijazno mekeče in meni: ta mi bo odprl plot in jaz pojdem na vrt. Slamorezec, ko dojde bližje, zamahne in ob tisti uri bi bil ubogega Lisca potolkel na žive in mrtve, da ni zdajci sam samcat Lukež Drnulja, ki je Lisca s strahom in skrbjo iskal, priskočil, Slamorezca za roko zgrabil in tako zgovoril: »Stojte, nehajte, jenjajte, zlega ne delajte, o Slamorezec! Moj kozel nedolžni nič hudega ne misli, nikarte ga ne pobijajte!«

Pač bi bil očanec Slamorezec v tisti minuti potepel Drnuljo, da ni bil ta močnejši. Tako pa se mu je bridko zagrozil in dejal: »Molči, Drnulja, in tvoj kozel hudobni, jaz te bom tožil na veliko pravdo pri mestnem sodišču.«

»Ni vam krivice, kar hočete storite,« pravi Drnulja, prime kozla Lisca za brado in ga trikrat pripali z gorjačo.

»Hudobna volja je v svetem pismu prepovedana, kakor hudobno dejanje, pomni to ti in tvoj kozel,« pravi Slamorezec.

Tako se je iztekla reč. In šest dni in šest noči potem so sedeli zbrani mestni očetje, župan iz Višnje gore, svetovavci, vsi starejšine in vsi veljaki. Imeli so sodbo pred seboj, veliko pravdo kozlovsko.

Tožnik je bil Andraš Slamorezec, tožnec je bil pričujoč: prvič, Lukežev kozel Lisec s svojo brado; drugič, njegov gospodar in advokat, Lukež Drnulja sam. In mnogo premnogot množice Višnjancev je bilo zbrane, modrih možakov in pametnih ženc. Ki so prišli poslušati, kako bo tekla imenitna kozlovska pravda.

In vstal je v tem sodnem zboru višnjanskih modrijarhov, starejšin in sodnikov Pavle Zaropotaj, prvi sodnik in župan tega mesta. In svletlo je sodnik Zaropotaj pogledal po zbrani množici, trikrat zacmalkal z ustmi in povzdignil glas menda takole:

»Čemu smo se zbrali danes? To vprašam vas, stari Višnjanje, zaslomba in podpora našega slavnega mesta, in tudi vas, ki odpirate usta in nastavljate ušesa po vsej spoštljivosti, da bi zasišali, kaj je pravica, ki nas je z njo Bog poslal med ljudi. Kaj se nismo zbrali zavoljo Drnuljevega kozla Lisca in zaradi Slamorezčevega vrta? Ta hudobna koziovska zver je namreč, zapeljana po svoji meseni poželjivosti, po pregrešni lakoti in požrešnosti, dalje po lenosti in nemarljivosti svojega gospodarja Lukeža Drnulje, bila namenjena, da bi vse zelje, vso peso, korenje, česen in čebulo na Andraša Slamorezca vrtu poszukala, pojedla, potrla in požrla. Kaj ne, Višnjanje, da smo mi odnekad bogaboječi in pravičniki?«

»Smo, smo,« odgovarja višnjansko ljudstvo.

»Če smo bogaboječi, poslušajmo, kaj pravi Bog. Deveta in deseta zapoved velevala, da ne smemo ničesar poželeti, kar ni naše, ampak našega bližnjega. On prepoveduje vse hudobne misli. Če jaz mislim komu snesti zelje ali pa buče, velja pri Bogu toliko, kakor bi jih bil res snedel. Drnuljev kozel je pa poželet svojega bližnjega blago, on je pregrešno gledal čez plot, torej ga obsodimo na smrt!«

In vse ljudstvo zagrmí: »Obesimo ga!«

»Lukež Drnulja pa« — govori višji sodnik dalje — »ni nič kriv tega. Njega ni bilo doma in kar je še več, on je dober ponočni čuvaj. Dajmo mu samo pet gorkih palic po podplatih, pa nič več.«

»Pet palic!« kriče Višnjanje.

Ko se vihar poleže, višji sodnik Zaropotaj pa sede, zdajci vstane sivobrادي starejšina Žužnjaj in govori tako:

»Ko sem jaz še v sami sraciji in brez hlač tekal okoli, tačas je bilo drugače v Višnji gori. Kaj sem hotel reči? — Tačas še nismo imei studentca z deskami kritega in solnce je topleje sijalo ko zdaj. Tačas smo imei urnejše noge, boljše oči in vse živote boljše ko zdaj. Pa kaj sem hotel reči — res, Lukež Drnulja ni nič boljši ko njegov kozel. Le ubijmo ga in umorimo, bo vsaj drugo pot vedel kozla dobro privezati doma, da ne bo mogel poizkušati, kako bi se delala škoda.«

Andraš Slamorezec je veselja poskočil in zavriskal, ko je zasišal te modre besede sivega starejšine Žužnjaja. Ali gospodar Góbežel, drugi starejšina, sovražnik Žužnjalov, trikrat zmaje z glavo, večtrtič pa srdito vstane in reče: »Kakove so te besede, ki sem jih zasišal? To niso prave besede. Bodimo, Višnjanje moji, pošteni z ljudmi, da bo Bog z nami pošteni: milost skažimo in pravico, da nam Bog milost

skaže in pravico; ne srdoritimo se, da se on ne bo srdoriti. Saj veste, da imamo našega polža v veliki časti, kar je lepo in prav. Od njega, od našega polža se učimo čednosti. On je pohleven; toliko hišo ima, da jo nosi s seboj, roge ima, pa ne bode, noge ima, pa ne kolovrati naglo, ampak lepo in počasi leze, kar je prav; skratka: nikomur ne stori nič žalega. Se mi bodimo tako. Glejte, Višnjanje moji, ko bi kdo izmed nas — česar nas pa Bog obvaruj! — hotel našega polža dražiti, drezati in bezati, kaj bi pač storil? V svojo hišo bi se tiho pomeknil in bi sam pri sebi dejal: Bog jim grehe odpusti, saj ne vedo, kaj delajo. Posnemajmo svojega starega polža, da se nam bo dobro godilo in nam bo dobro na tem svetu. Odpustimo Lukežu Drnulji ne le smrt, temveč tudi tistih pet palic po podplatih. Kozlu Lisecu tudi odpustimo, on je neumen, ne ve, kaj je pravo in grešno. In če to storimo, Višnjanje, bo današnje in vse prihodnje dni Bog vesel, da je ustvaril Višnjo goro.«

Vse Višnjanke, skoraj s svojimi otroki vred, se spuste v jok, ko zasllišjo ta govor o polževih čednostih. Kakor bi mignil, je bilo veliko število veljavnih mož za Góbežela in pomiloščence Drnuljevega Lisca. S strahom je tožnik Slamorezec videl to izpremembo misli mestnih sodnikov in tekal okrog, da bi jih pridobil zopet vsaj polovico na svojo stran nazaj. In res vstane vdrug starejšina Žužnjak ter v dolgem govoru glasuje za kozlovo in Drnuljevo smrt baje tako izvrstno, da so se zdajci Višnjanje razpolovili na dve stranki, ena za milost, druga manjša za smrt kozlovsko.

Govorili so še sodniki in meščanje: Jurček Griža, Bošte Krevs, Peter Štrama, Marko Črmaž, Miha Kisovar, Jožman Kravopasec in še več znamenovitih slovečih možakov, eni z Góbeželom, drugi z Žužnjalom.

Ne morejo se zediniti, zmešnjava je velika, srdé se in nekateri stiskajo pesti.

Višji sodnik in župan Zaropotaj, ki je bil prestopil h Góbeželovi večini, boječ se, da bi prihodnje leto ne bil zopet izvoljen, je imel mnogo preglavice in križev, da je kot prvoseđnik ohranil primeren red. In ker je videl, da se pričakajo in pulijo zlasti zavoljo tega, ali ima kozel Lisec um in pamet, ali ne, se zmislil v svoji modri glavi in pravi:

»Možje, stojte, poslušajte! Kaj bi bilo, ko bi mi po kozla Lisca poslali ter bi ga preiskali in razvideli, ali ima pamet ali je nima?«

S tem predlogom sta bili zadovoljni obe stranki, in Lukež Drnulja je z meščani: Kašopiharjem, Lasačem in Črmažem dirjal domov, da bi pripeljal kozla pred visoko in častito sodišče.

Med tem so se višnjanski možje malo oddehnili in obrisali pot z vročega čela, vendar so željno pričakovali, ali se bo izkazal kozel pametnega ali ne.

Drnulja pa s solznim očesom doma Lisca omotvozi in ga vleče s seboj, opominjajoč črmaža, naj ga poganja, pa le — prav zlepa. Lisecu pa žalosten reče: »O, ko bi se dalo, da bi midva jaz in ti mogla zdaj-le menjati koži in glavi tako, da bi bil jaz kozel, ti pa gospodar moj Drnulja! Zakaj če se ne boš dobro vedel, obesili te bodo in še meni ne bo dobro. O, da bi vendar ti danes toliko pameten bil, da bi se delal vsaj tako neumnega, kakor si bil neumen, ko si šel črez plot Slamorezovo zelje gledat in si sebi in meni storil hudo!« Pravijo, da kozel na to ni ničesar odgovoril svojemu žalosti polnemu gospodarju Lukežu Drnulji.

Prišedši med sodni zbor, se zmeni kozel malo za vse sodnike in starejšine, temveč meni nič tebi nič leže in se z zadnjo nogo prav dobro popraska za vratom.

»Kozel je neumen, ne ve, kaj bi storil, ničesar se ne boji,« sklepa iz tega Góbežel.

»Ni neumen,« vpijejo nasprotniki. In glejte čudesa: kozel Lisec sam odmaje z brado.

»Ali ste videli?« kriče nasprotniki.

»Muho je odganjal,« vpije Drnulja in srdit, da se vede Lisec tako slabo, zamahne z batino nanj. Kozel se ustraši, iztrga iz njegovih rok, in kakor bi devet naglavnih grehov imel nad seboj, zdirja po trgu in naravnost domov. »To je slaba kozlova vest!« pravijo Žužnjak in njegovi privrženci in o j, gorje! Drnulja vidi, da se število prijateljev zopet manjša. Pristopi k starejšini Góbeželu in mu skrivaj šepne: »O, ljubi oče Góbežel! Tri jare kokoši vam prinesem do prve nedelje, samo rešite me iz teh rev in težav.«

Toda ni bilo treba jarih kokoši, zakaj v tistem hipu pride sloveč berač in vedež višnjegorski Flerè Krivostegno. Ta je obhodil mnogo sveta, imel od Boga po višnjanski veri poseben dar modrosti ter je znal coprati, da so zdravi ljudje obolevali, bolni umirali.

»Flerè Krivostegno naj sodi za vso Višnjo goro,« se zmislil neka ženska, in zdajci je Flerè sedel na Zaropotajevem stolu, vzdignil svojo berglo ob sebi in jel pozvedovati, kaj je in kako je. Obe stranki sta ga bili veseli, ker tako je hitro zopet edinst in zloščina prišla v ljubo višnjansko mesto; celo Lukež Drnulja se je obvéšil, ker je z drugimi meščani vred veliko stavil na pravičnost in posebne božje darove Krivostegrove.

Dolgo naslanja vedež Flerè kosmato brado na berglo in misli. »Višnjanje, tukaj je težko soditi« — izpregovori naposled Flerè Krivostegno. — »Zakaj greh je storjen in ni storjen. Ko bi bil kozel zelje požrl, tepl bi ga bili s palicami, da bi bil čutil. In Andraž Slamorezec bi zelja ne bil imel. Zdaf pa kozel zelja ni pojedel. Slamorezcu ni nič škode. Greh poželjivosti pa ima kozel vendar na sebi, za to je kazni vreden. Hùm, hùm, to je težko soditi.«

In zopet nasloni kosmato brado in misli. In glejte! Proti polanevu je bilo, kar vstane vedež Krivostegno, dene počasi tri prste na čelo in pogleda svetlo in veselo po višnjanski drhali.

»Duh božji ga je razsvetlil, poslušajmo!« šepetajo starci in mladi.

Krivostegno pa govori in razsodi takole:

»Ker se kozel z zeljem ni gostil, pa bi se bil rad gostil, ker je črez plot gledal, pa ni mogel črez plot, zato bodi po svoji senci tepen z devetimi udarci. Gospodar njegov Drnulja pa ta tepež gledaj z

zavezanimi očmi, ker je kozla slabo privezal. In zato, ker mu je ušel, zato bomo pol ure s palico zamahovali nad njim.«

»To je višnjanski Salomon!« vpije krdelelo.

Trikrat je še stalo soince nad Višnjo goro in ko je prišlo večeriti, so gna. Kozla Lisca in Lukeža Drnuljo iz mesta vunkaj na hrib Peščénjak in tam, kjer so nekdanj na hribcu stale slavne višnjanske vislice, tam je bil kozel Lisec vpričo višnjanske množice po setci tepen in Drnulja je to tepenje gledal z zavezanimi očmi in pol ure so s palicami zamahovali nad njim.

BELARUTA, BELDENAR

JOSIP JURČIČ — SL. N. 1874

I

Pred nekoliko leti smo bili prijatelji na Bledu na jezeru. Trije izmed nas so imeli »žensko svojega srca« na strani, jaz sem bil sam in svoboden. Moj prijatelj iz glavnega mesta — naj ga imenujem Vrelec — se je zaljubljeno naslanjal na svojo izvoljenko, gospodično Jovanko, ki je mnogobesedna govorila, pripovedovala in vpraševala njega, mene, svojo teto, sebe in vse. Vrelec ni imel oči niti za romantično otoka in gradu, niti za veličanstvo gorā, objemajočih jezero — on je videl le svojo Jovanko in gledal le njo. Zenirati se ni imel koga; razen mene sta bila druga dva prijatelja v čolnu preskrbljena vsak po svoje; nista torej utegnila opazovati in delati opomb o človeških ljubezenskih neumnostih, ki sta jih imela samā v sebi — jaz pa sem bil njegov dober prijatelj, kateremu je vse zaupal, posebno kadar sva zvečer več pila in sama domov hodila. Pri neki taki priliki mi je pravil, da je na božjem širnem svetu ni ženske, ki bi mu mogla zvestejša, vdanejša, presrčnejša, sploh boljša biti nego je njegova Jovanka. »Res je« — tako mi je rekel dalje — »da ima nekatere lastnosti, ki jih ne vidim rad na nji, a to se bo na dobro izpremenilo, kadar bo moja žena. Oh, srečen človek bom, o tem sem prepričan.« Tako je govoril, in jaz mu nisem ugovarjal, vedoč, da zaljubljeni ljudje verjemó le to, kar jim hodi v priklad, zamerijo pa vsakemu, kdor se jim predrzne govoriti resnico. Jaz namreč — med nami rečeno — nisem bil preverjen, da je ta Jovanka, imajoča poleg vsega že trindvajset let, tak ideal ljubezni in sreče.

Pa vse to ne spada k stvarim. Mi smo se tedaj po jezeru vozili. Spominjam se še, da sem jaz, baš preden smo stopili iz čolna na otok, nekaj na ženske zabavljaj, menda iz same razposajenosti, kakor je to nava-

da in kakor zaslužijo. Rekel sem, da jih je med sto le deset dobrih. (Dandanes bi svoj cenzus še znižal.) Gospodična Jovanka me je iz čolna stopaje nemilostno pogledala, njena teta je s kukalom nalašč gledala Stol, in že sem po kamenitih stopnicah navzgor na otok k cerkvi čredé storil dober namen: nikoli več na ženstvo zabavljati, ker človek od tega nima ničesar nego tujo jezo. Čemu?

Po otoku smo okoli cerkve hodili, originalne podpise na zidovih načrtane študirali, razgled občudovali, se hudovali na oblake, ki so se zbirali nad nami, in naposled v cerkev šli. Tam je, kakor veste vsi, ki ste bili na Bledu (in kateri niste bili, glejte, da pojedite v ta »raj« slovenske zemlje, preden storite smrt), tisti zvon, ki ga greš zvonit in ti bo Mati božja izpolnila, česar si pri zvonjenju želiš, ali ka-li. Jaz nisem hotel zvoniti — ali iz pomanjkanja »verec« ali iz sramu pred samim seboj, da bi se takšne abote udeleževal, tega vam menda nisem dolžan povedati. Zvonili so pa vsi drugi iz moje družbe. Prijatelj Vrelec, Bog mu te neumnosti ne šteje v zlo, je molzel ono vrv, da končati ni mogel; gotovo je želel, da bi ga sprejubiljena, dragomila Jovanka ljubila do zelenega groba. Delal je pri tej operaciji tako resne obraze, da se je moja hudomušnost morala nasmehljati. Za njim, to se vé, je prišla gospodična Jovanka; ona se je na smeh držala in nekako lisičeje, tako, da sem v svoji hudomušnosti (kaj hočem, če že imam to lastnost) zopet sodil: »Vrag me vzemi, če si ona ne želi bogatejšega ženina, nego je moj prijatelj Vrelec, ki ima le toliko, kar se je naučil, t. j. kar sproti duševno pridela. Ženska...« pa ne smem ničesar hudega govoriti, meni se zdi, da nismo sami.

Ko stopimo iz cerkvice, je že čakal naš čolnar (vozil nas je star dedec, kateremu je pomagal mlad dečak, menda sin), ki je dejal, da se moramo précej odpraviti, ker

bo nastala huda sapa in dež ter bi se kesneje, ko bo jezero nemirno, ne mogli voziti. — »Jezes!« vzklikne lepa Jovanka vsa obledela. »Pojdimo brž!«

In šli smo v čoln ter odrinili.

Jezero je delalo one lehkè valčke, ki se tako lepo krožijo, kadar popiha veter. Ti valčki so vedno naraščali, in ko smo prišli v sredo, je bil čoln že precèj nemiren. Jaz sem sedel tik veslača in Jovanke. Dekle je bilo nenavadno prestrašeno, dasi ni bilo nobene nevarnosti. Ogovarjala sva jo prijatelj Vrelec in jaz, a ona kar govoriti ni mogla. »Kaj vam vendar je, gospodična?« jo vprašam, toda ona ne odgovori ničesar, nego bel robec, ki ga je vzela iz žepa, izpusti v vodo. Jaz sem mislil, da ji je padel se. »zato hitro s svojo kljukasto palico posežem ponj in ga res ulovim v vodi. V tem hipu mi seže ona v roko in vzklikne vsa v strahu: »Pustite!« Tako mi še paličico izbije iz rok, in robec in palička sta odplavalata. Začuden jo pogledam. Ona ne odgovori ničesar. A naš stari veslač se nekako bridko nasmehne in pravi: »Bela ruta, bel denar.«

Gospodična se stresne, pogleda Vrelca, kateri pa ni izpremenil nobene gube svojega obraza, torej ničesar ne razumel.

»Kaj je to, bela ruta, bel denar?« vprašam jaz, a veslar se mi samo smeje in ne reče ničesar.

Priveslamo h kraju, in Vrelec je bil jako vznemirjen, ker je bilo njegovi nevesti prav slabo. Šele v krčmi se je zopet bolj opomogla.

II

Leta izpreminjajo čas in človeka, kakor veste. Tako sva se tudi midva z Vrelcem izpremenila, t. j. skoraj menjala sva vlogi. On se je počemeril in je bil nezaupen, izgubil je dobršen del idealov, posebno vero v ženstva visoki poklic in v divno vrednost teh krasnih potomk močevega rebra — zakaj z Jovanko sta bila že dalj časa nadvoje. Jaz pa sem skoraj oživel in — kaj bi se boljšega delal nego sem — še veselil me, ako morem kakli lepi stvarci malo pomagati. Dasi sva ločena s prijateljem Vrelcem, ker mi ga je opravek potegnil iz mesta na kmetè, vendar prideva vsako leto skupaj. Tako sva bila čez dolgo časa lani zopet na Bledu. Bilo je v soboto popoldne. Slabo smo bili naleteli; dež je lil vse popoldne in namesto uživanja krasne okolice, smo sedeli v kolibi pri Petránu, pili dolejnjsko vino čez potrebo in tiste ljubeznive ribice, ki so privajene, da hodijo h kraju jezera, krmili s kruhom ter se zabavali nad ribjim prekopicenjem. Bilo je baš ob času volitev in burne slovenske volilne agitacije. Naravno torej, da smo — bila je zbrana večja slovenska družba — tudi na politiko prišli in privrženci liberalno-narodne stranke ne posebno ljubo in respektno obdelovali ono naše duhovenstvo, kateremu je lastna črna sukinja in kar k nji spada prva, a narodna politika druga,

če ne zadnja stvar. Mlajši med nami so jih obirali morda še preveč, ne razločujoč med duhovenstvom poštenjakov od fanatikov. Tako je bil neki prirodni prehod, če sem kar naenkrat slišal nekovo vražo, da se ne sme nobena deklica, ki se je z duhovnikom (moj vir se je izrazil robateje) spečala v stvarih, katerih celebat ne odobrava, voziti po Blejskem jezeru, ker se jezero vznemiri in se taka ženska more samo rešiti, ako v jezero vrže »ali belo ruto, ali bel denar«. — Nanagroma sem se domislil one scene pred leti na jezeru, pri kateri sem bil izgubil svojo paličo, in jasno mi je bilo, česar tačas niti slutil nisem.

Vrelec ni poslušal in ni slišal te vraže.

Drugo jutro je bil krasen dan. Z Vrelcem sva bila sama na jezeru. Morda boste rekli, da je bilo precèj breztaktno od mene, ali vseeno sem se moral dotekniti rane, ki se v Vrelcu še ni bila zacelila.

»France,« sem mu rekel — »ti si mi vse zaupal, vse povedal, samo ene reči nisi hotel niti meni niti komu drugemu povedati, namreč vzroka, zakaj se je raztrgala tvoja ljubezen z Jovanko. Od danes naprej pa se mi zdi, da jaz tisti vzrok vem.«

On zardí, me ostro pogleda in reče: »Ako ona breznačajna oseba ni sama svoje sramote na jeziku nosila, ne veš; zakaj jaz nisem še o tem govoril in oni, ki tudi ve, ima več vzroka molčati nego jaz.«

Jaz mu povem slišano vražo, da táko deklico, ki se je s celibatarjem pregrešila, jezero požre, ako mu ne žrtvuje za odkup »bele rute, ali belega denarja« — in ga obenem spominjam na prej pripovedovani prizor. On se je dobro spominjal, da je bilo deklico strah, a bele rute se ni domisljal — tembolje pa jaz. Iz obeh stvari sem jaz naredil svojo kombinacijo: »Tako-le je bilo s tvojo bivšo, nevesto' že tačas; le da si ti to vse kasneje zvedel.«

»Dobro si kombiniral,« vzdihne Vrelec, s komolci v kolena uprt in čelo v dlani skrivaje.

In zdajci mi je pripovedoval dolgo povest, ki se dá obkratkom povedati: Ljubil je deklico, ki je bila pripravljena njega vzeti, ki mu je ljubezen govorila in pisala, a imela tako veliko in prostorno srce, da je složno mogel notri biti tudi lep kaplan, kateri ji je dopisoval in h kateremu je skrivaj tudi hodila. Prozaično, resnično, ali žalostno! —

»Vidiš ko bi bil vedel pomen te vraže prej, mogel bi mi bil že tačas povedati svojo kombinacijo, in prihranil bi mi bil dve leti, kateri me je potem še za nos vodila, da me je vprav sram pred samim seboj« — je končal moj prijatelj.

»Od vola se ne sme več zahtevati nego govedina, od svetá ne več nego dati more. Prijatelj, bodiva filozofa! Glej, kako je dan lep; misliva si, da je tudi življenje lepo — in bodiva vesela!« Reki začnem z najlepšim glasom, ki ga imam na razpolago (in to pomeni veliko), peti: »Po jezeru bliz Triglava!«